

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane
Pentru România 12 Lei. — Un număr 50 fl.

† Mitropolitul Ioan Mețianu.

În vara anului 1903 valea de sus a Murășului avea mare sărbătoare. De pe vremea episcopului Vasile Moga nu mai fusese vlădică de-al nostru prin părțile acelea — și acum i-se dădea poporului iarăși acest prilej de rară bucurie. Veniă mitropolitul dela Sibiiu. În Reghinul săsesc, care odinioară adăpostise pe protopopul și marele Român Petru Maior, i-se făcù primire strălucită. Se adunase popor mult din toate împrejurimile, încât abia încăpea în piața largă a orașelului. Toți cereau să audă cuvânt dela celce venise în numele Domnului. Când bătrânul mitropolit cu simpatica lui înfățișare de patriarh ieși în fața poporului și cu voce adâncă dar hotărâtă rosti primele cuvinte: «**Dragilor mei, Eu sunt al vostru, Voi sunteți ai mei!**» — un curent electric trecù prin inimi și obștea credincioșilor erupse în urale însuflețite. Aveam sentimentul că în acel moment eram mișcați de un fior al trecutului, care ne aducea la conștiință deplină legătura indisolubilă dintre turmă și păstor,

închiegată prin o tradiție de veacuri în viața neamului nostru.

Icoana aceasta îmi apare plină de viață înaintea ochilor sufletești și astăzi, când deasupra mormântului proaspăt al mitropolitului Ioan Mețianu, cerc să-mi dau seama despre ceea ce a fost acest ierarh pentru biserica și poporul nostru.

El a fost, precum însuș a spus, cu adevărat *al nostru*. Marele mitropolit Șaguna a venit la noi ca bărbat format, trimis de Dumnezeu ca să ne deștepte din adâncul nostru somn secular; pe mitropolitul Miron Romanul ni l'au trimis mai ales oamenii, alții decât cei din staulul bisericii noastre; mitropolitul Ioan Mețianu însă a ieșit dintre noi, s'a format și a trăit între noi, urcând treaptă după treaptă, pânăce a ajuns la cea mai înaltă demnitate pe care o poate îmbrăcă cineva în sânul neamului nostru. El este arhiepiscopul pe care ni l'a putut da cultura generală a poporului și starea morală a bisericii noastre, din timpul în care a trăit.

Răsărit din pătura țărănească a adus cu sine din acest nesecat rezervor de forțe o vigoare rămasă pururea proaspătă și însușirile nobile ale mentalității poporului nostru, cu nuanța de istețime proprie Românului dela margini. Sănătate rară, spirit treaz, cugetare limpede, simț al realității format prin o bogată experiență, spirit practic agerit în contact cu necesitățile nemijlocite ale vieții, cunoștința de oameni și împrejurări, hărnicie, sobrietate și cumpăt în toate — iată talanții pe cari i-a pus în lucrare răposatul nostru mitropolit. Mulțumită lor, biserica noastră a avut într'însul un lucrător neobosit și un ierarh destoinic, care a știut-o conduce cu înțelepciune printre împrejurări vitrege și valuri primejdioase. Păstorirea lui n'a fost numai o lucrare de conservare a

scumpului nostru patrimoniu național-bisericesc, ci și de întărire a lui, prin crearea de mijloace și instituțiuni cari îi garantează o sigură și înfloritoare dezvoltare în viitor.

Activitatea bisericească și-a început-o adormitul în Domnul în anul 1853 ca preot în comuna Râșnov, unde se căsătorise; a continuat-o apoi tot ca preot, pe urmă ca protopop, în Zernești, comuna sa natală. Deja atunci și-a arătat puterea de inițiativă în îndrumarea trebilor bisericești și școlare, cum și talentul de iscusit chiver-nisitor al averilor bisericești; atunci s'au desemnat liniile fundamentale ale activității sale viitoare. Experiențele bogate ce le-a câștigat în timpul păstoririi la sate aveà să le pună în aplicare pe un teren mai larg, căci, după moartea soției sale, a fost chemat la locuri mai înalte în biserică.

După trecere de câteva luni, cât a stat, ca vicar, în fruntea Consistorului dela Oradea mare, în a. 1875 protopopul de odinioară dela Zernești a primit darul arhieriei, fiind ales de episcop al eparhiei Aradului. Roadele muncii sale stăruitoare s'au revărsat vreme de 24 ani asupra acestei eparhii, pe care a organizat-o cu succes. Înțelegând că numai preoți și învățători bine pregătiți pot corespunde exigențelor timpului, dela început a dat o deosebită sollicitudine seminarului teologic-pedagogic eparhial, provăzându-l cu un alumneu, sporind numărul anilor de studiu și al profesorilor și în două rânduri zidind pentru adăpostirea lui edificii tot mai bune. Ca să-și formeze o pleiadă de bărbați cu pregătire academică a creat succesiv un frumos număr de burse, cu cari a trimis tineri la diferite universități, iar din grația Majestății Sale câștigase pe seama alor doi tineri favorul de a primi întreținere gratuită în alumneul de pe lângă facultatea teologică ortodoxă din Cernăuți. Un nou factor

cultural s'a adăogat în centrul eparhiei deodată cu întemeierea tipografiei diecezane, în care, pe lângă alte publicații folositoare, s'a tipărit și revista «Biserica și Școala», înființată tot de răposatul ca organ prin care conducerea bisericească să stee în contact spiritual cu apostolii satelor, cu preoții și învățătorii. O mulțime de biserici frumoase și edificii școlare corespunzătoare s'au zidit prin parohii spre preamărirea lui Dumnezeu și spre luminarea poporului. Școalele confesionale au fost obiectul unei neîntrerupte îngrijiri din partea răposatului. La toate ocaziile binevenite a stăruit pentru susținerea celor existente și pentru înființarea altora nouă, cum au fost școalele de fetițe de pe sate și școala superioară de fete în Arad. Dar pentruca toate instituțiile de cultură religioasă-morală și națională, puse sub acoperemântul bisericeii, să fie asigurate în existența și propășirea lor, erau necesare și mijloace materiale suficiente. Acest lucru l'a înțeles bine adormitul în Domnul, de aceea a pus mari silințe ca să înființeze diferite fonduri și fundațiuni în centrul eparhiei, și a dat îndemn și parohiilor atât la crearea de fonduri, cât și la cumpărarea de moșii. Pentruca să-și iee informațiuni nemijlocite despre mersul trebilor prin parohii și despre activitatea organelor bisericești și școlare, cum și ca să stee în contact personal cu acestea și cu poporul, răposatul a făcut dese vizitațiuni canonice, pe cari, îndeosebi atunci când le împreună cu sfințiri de biserici și școale, știă să le prefacă în adevărate sărbători de înălțare și edificare sufletească a poporului.

Când veni la Sibiiu ca mitropolit, în a. 1899, era în vârstă de 71 ani, totuși avu încă destulă energie ca să ducă la îndeplinire opere însemnate. Amintesc în locul prim clădirea bisericeii catedrale și prefacerea noului edi-

ficiu seminarial, lucrări inițiate de mai înainte, dar realizate abia prin stăruința neînfrântă a răposatului, și cari, dacă n'au fost pe placul tuturor, folosesc astăzi prin faptul că există. În administrația bisericească s'au introdus proceduri mai expeditiv, fondurile au fost chivernisite în mod conștient și corporațiunile bisericești au funcționat normal. Prin parohii s'au înființat de-arândul reuniuni de înfrumșetare a bisericilor, preoților li-s'a dat ocazie să se sfătuească și încurajeze la o mai intensivă împreună lucrare pastorală prin conferințele preoțești, iar celor învățătorești li-s'a infiltrat mai multă vieață. În ciuda poverii anilor mulți n'au lipsit nici acum vizitațiunile canonice, n'a întârziat nici când cu ocaziunea sărbătorilor mari ale anului pogorârea «cu duhul în mijlocul fiilor sufletești» prin pastorale pline cu învățături practice și ținute pe înțelesul tuturor, iar desele circulări cuprindeau grija de toate trebuințele arzătoare ale turmei dreptcredincioase.

Din mijlocul făptuirilor răposatului nostru părinte sufletesc se ridică, ca un frumos far de lumină și ca o impunătoare dovadă despre voința nestrămutată a popoului nostru de a trăi prin sufletul său, prin limba și cultura sa națională: lupta înălțătoare ce a purtat-o pentru susținerea și apărarea școalelor noastre confesionale. De când a luat în mână cârja arhierescă, în această luptă pentru lumină e împletită și aproape întreaga activitate politică ce a dezvoltat-o. Incepând cu anul 1879, când s'a pronunțat pe față lupta purtată de atunci încoace consecvent de guvernele țării în contra caracterului național al școalelor noastre confesionale, adormitul în Domnul n'a lăsat să treacă nici o ocazie fără să le iee în apărare prin tot felul de remonstrațiuni, proteste și prin vorbirile ce le-a ținut în casa magnaților. Ce e drept

n'a fost aderentul unei tactice agresive și militante, dar nici n'a căutat formule diplomatice de echilibristică politică, din care așa de ușor ies jignite interesele superioare ale bisericii și culturii naționale. Când pe acestea le-a văzut amenințate prin planuri viclene, a sărit cu energie neșovăitoare întru apărarea lor. Acesta a fost cazul cu ancheta în chestia proiectului lui Berzeviczy, când, într'o vorbire înțeleaptă, exprimându-și încrederea neclătită în vitalitatea poporului românesc, care nu poate fi desființat prin proiecte de legi, a enunțat marele principiu: *«Bisericile ortodoxe răsăritene sunt biserici naționale, astfel biserica mea este biserică ortodoxă română. Nu numai limba liturgică, ci limba dătătoare de viață este pentru această biserică limba românească. Nu este putere în lumea aceasta, care ar putea să silească biserica mea a-și părăsi limba, căci prin aceasta ea însași și-ar enunța sentința de moarte»*.

Dragostea față de limba și cultura românească și-a arătat-o și prin sprijinul ce l'a dat societăților noastre culturale. Îl găsim între întemeietorii Asociațiunii, de care n'a încetat a se interesa până la sfârșit. Cu toții ne aducem aminte de demnitatea cu care s'a prezentat, ca Nestorul tuturor arhierilor români, la adunarea jubilară a Asociațiunii din 1911 dela Blaj, ridicând splendoarea acelei impozante manifestări culturale-naționale.

De când a isbucnit cumplitul războiu care ne-a răpit și pe noi în valurile lui de suferințe și jertfe nesfârșite, neobositul arhieru veniă în mijlocul soldaților și le împărția cuvinte părintești pline de mângâiere și încurajare, preoților le trimetea îndrumări cum să conducă poporul rămas acasă și cum să-i aline durerile în aceste vremuri amare. Cu inima luminată de o rază de nădejde într'un viitor mai bun, pentru biserica și neamul nostru,

a trecut în lumea păcii și a dreptății celei vecinice. N'a fost surprins în mijlocul planurilor, ci a avut o viață completă, trăită până la sfârșit, care s'a stins ca o candelă căreia i s'a isprăvit untul de lemn. După o viață laborioasă a primit darul unui asemenea sfârșit creștinesc și a unei treceri line spre patria cea cerească. Acolo se va învrednici de judecata Celui ce nici odată nu dă greș, iar noi îi vom păstra amintirea cu recunoștința fiilor buni pentru tot binele ce ni-l'a făcut și prin care: *el a fost al nostru și noi am fost ai lui.*

Dr. Nicolae Bălan.

Predică

despre cutremurul de pământ, ce s'a simțit la Sibiiu
Miercuri, în 26 Ianuarie, st. n. 1916.¹

— După motive de sf. Ioan Crisostomul. —

Iubiți ascultători!

Pământul a vorbit. Temeliile lui de granit s'au cutremurat. Duhul spaimei și-a înălțat uriașa-i aripă, peste cele patru stihii ale lumii. A-ți văzut deci puterea Domnului? Simțita-ți însă și iubirea lui? Puterea, care a zguduit pământul, și iubirea lui nemăsurată, care a împedecat să se desfacă legăturile-i ascunse, unele de altele? Dar ce zic eu? Și una și alta sunt mărturii deopotrivă ale puterii și iubirii lui copleșitoare de toate. Deoarece și cutremurarea pământului dovedește iubirea lui — căci zguduindu-i încheieturile le-a întărit din nou, — iar oprind pe celce sta gata să se năruiască dela o destrămare cumplită și sigură, și-a arătat în toată strălucirea nemăsurata lui putere.

Cutremurul a trecut, dar teama să rămâie! Zgudui-

¹ Predica aceasta se poate împărți în două părți, pentru a fi citită fiecare parte ca Predică de sine stătătoare.

tura, și vuetul s'au mulcomit, evlavia însă aş dori să nu ne mai părăsească niciodată! Ați văzut spaima ce se zugrăvea pe fețele tuturor, și rugăciunile ce se înălțau cu osârdie din toate inimile, cătră stăpânul lumii? A-ți auzit țipetele de desnădejde, cari încrucișau orașul nostru, dela coliba cea mai de pe urmă până în încăperile strălucitoare de belșug, ale palatelor? Ați simțit fiorul, ca un fulger cuprinzând sufletele și furișându-se în tainițele inimilor, pentruca să stoarcă apoi râuri de lacrimi din ochi și isbucniri de pocăință de pe buzele acelora, cari își căutau scăparea alergând de jumătate goi pe uliți, și cerând mila trecătorilor? Pământul a vorbit, și 'n mugetu-i înfiorător, zbuclinind din adâncul necunoscut al măruntaelor sale, s'a amestecat glasul de mânie al Domnului, — dar și îndurarea lui."

Ați priceput deci, cât de neînsemnat este neamul nostru omenesc, și cât de șubrede sunt temeliile lui? In cursul puternicilor zguduiri, îmi pusesem par'că următoarele întrebări: ei bine, ziceam, unde sunt acum răpitorii? unde-i îngânfarea? unde-i lăcomia? unde-i luxul bogaților? unde-i pofta nesățioasă după plăceri? unde-s amenințările, unde-i exploatarea săracilor — acestea toate unde-au fugit? De-o singură clipă scurtă a fost nevoie, — și toate s'au desfăcut mai ușor decât o pânză de paiangen, și mai fără de veste decât norii alungați de vânturi. Totul a pierit, plângeri au umplut orașul nostru, vaete văzduhul, și lacrimi i-au udat pietrile gata de năruire; toți au alergat, căutând adăpost lângă biserici... Gândiți-vă acum oare ce ni s'ar fi întâmplat, dacă i-ar fi plăcut lui Dumnezeu, ca să nimicească totul, în întregime? Dumnezeu a mișcat pământul, dar nu l-a sfărâmat. Căci dacă ar fi dorit să-l nimicească, poate nu l-ar fi cutremurat! Dar, deoarece, el n'a dorit lucrul acesta, iată, a trimis cutremurul înainte, ca pe un puternic crainic, pentruca să ne vestească nouă, tuturor, mânia sa, pentruca îndreptați prin teamă, să ne mântuim de întreaga pedeapsă, ce sta gata să vină asupra capului nostru...

Acestea le spun însă și le voui repeta neîncetat, atât săracilor cât și bogaților: recunoașteți dară cât de puternică este mânia Domnului, și cât este de ușor pentru stăpânul nemărginit al cerului, să-și înfăptuiască voința sa! De aceea, să ne oprim cel puțin o clipă pe calea rătăcirii noastre!... Căci într'un neîsemnat moment, Domnul a făcut să se cutremure toată inima, și a zguduit cele mai ascunse cugete ale sufletului. Din pricina aceasta, trebuie să ne gândim deci și la ziua aceea înfricoșată, când nu va mai fi vorba de-o singură clipă, ci ne va amenința vecinicia cu toată groaza ei, să ne gândim, că faptele fiecăruia vor fi odată scoase la iveală, înaintea ochilor de flacări ai marelui județ, și nimenea nu ne va putea ajuta; nici vecinul, nici fratele, nici tata, nici mama, nici avocatul gureș, nici prietenul. Nimeni! Spuneți-mi ce vom face atunci? Unde ne vom ascunde? Pentru aceea să nu ne sfiim a fi astăzi cât de asprii față de noi înși-ne. Judecata noastră să fie fără cruțare! În fața glasului de tunet al necunoscutului ce a vorbit din pământ, trebuie să ne punem serios următoarea întrebare: oare până când ne vom mai lăsa ademeniți de chemările dulci ale deșertăciunilor lumii acesteia? Până când va fi întronat banul, ca singurul Dumnezeu, căruia să-i aducem jertfa și prinosul nostru? Până când avuția? Până când palatele și pompoasele clădiri? Până când sălbatica poftă după plăceri vinovate? Iată — a venit cutremurul ca un fur și vrăjmaș, ce-au folosit atunci avuțiile și banii? Dimpreună cu stăpânul, au fost trântite la pământ și casa și alcătuitorul ei și bogăția, și averea. Toate și-au găsit răpaos sub dărâmături și ruine. Pentru toți locuitorii fără deosebire, orașul nostru s'a schimbat deodată într'un mormânt, într'un mormânt fără de veste, care a fost săpat nu de brațul și lopata groparilor, ci de puternicul și nemilosul suflu al morții. Unde a rămas atunci bogăția? Unde erau înșelătorii? Unde erau apăsătorii orfanilor și ai văduvelor? Priviți! Toate acestea ce le vedeți cu ochii, n'au mai multă trăinicie decât pânza de paianjen, și firicelul neînsemnat de iarbă!

Gândiți-vă deci mereu la cutremurul grozav din dimineața aceea. Căci precum am văzut, toți s'au înspăimântat pentru cutremur, dar foarte puțini de pricina lui! Cei mai mulți s'au îngrozit așteptând prăbușirea orașului și moartea lor: puțini s'ar fi gândit însă la mânia Domnului! Moartea nu este însă un lucru așa de rău precum se înfățișază la cea dintâi privire, e rău, însă atunci, când am mâniat pe Domnul. De aceea trebuie să ne înfricăm și să plângem nu pentru cutremur, ci din pricina ivirii lui. Pricina cutremurului a fost mânia lui Dumnezeu, și pricina acestei mâni au fost greșelile noastre. Să nu ne temem deci de pedeapsă, ci să ne temem de *păcatul*, care atrage după sine pedeapsa! Orașul nostru se cutremură și se sfarmă! Și-atâta-i totul. Să nu se sfarme însă și sufletul nostru. — Când zărim bolnavi și răniți întorcându-se din lupte, nu-i compătimim pe aceia, ce s'au făcut sănătoși, ci pe cei neînsănătoșiți. Aceea ce sunt rănilile și boalele pentru trup, iată aceea sunt păcatele pentru suflet, iar aceea ce-i medicina, tratamentul medical și operatul pentru un bolnav, aceea e și pedeapsa pentru păcate. Trebuie să ne punem aici însă întrebarea, că oare noi de ce să-i compătimim pe cei pedepsiți, și nu mai cu seamă pe păcătoșii? Pedeapsa totdeauna este mai puțin rea decât păcatul, deoarece păcatul este pricina pedepsei. Să luăm o pildă! Să zicem că se află undeva doi oameni, fieștecare având pe trupul său câte o rană primejdioasă, care trebuie vindecată fără întârziere. Unul dintre ei aleargă la doctor, ia medicină, se lasă a fi operat și uns cu alifii ce produc mari dureri; celălalt însă, amână de azi pe mâine lucrul acesta, ocolind doctorul și fugind de leacuri, arătându-i oare aici pe acești doi oameni, pe care dintre ei îl vei compătimi? Pe acela, căruia îi lipsește doftorul și medicina, sau pe acela care se lasă vindecat cu ori și ce mijloace, fie cât de grozave? De bunăseamă că pe acela care n'are doftor și leacuri. Gândește-te acum la doi păcătoși: unul suferă pedeapsă, iar celălalt nu. Tu să nu zici astfel: omul acesta din urmă e plin de noroc; el e bogat, face

nedreptate, asupraște pe cei puși sub conducerea lui, oprește plata muncitorilor cinștiți pentru a câștiga și a-i rămâneă lui cât de mult, dar cu toate acestea nu-l lovește nici o nenorocire, cu toate greșelile lui, rămâne totuș un om bine văzut, lăudat și onorat de toată lumea, neîncercat de nici un singur greu al vieții, de nici o boală, de nici o nenorocire, înconjurat de o ceată întreagă de copii, își așteaptă sfârșitul vieții în belșug și mulțumire deplină. O nu! Să nu-l ții de norocit pe omul acesta, dimpotrivă să-ți fie milă de el, căci bolnav fiind, el nu se poate vindecă niciodată... Pentru mai bună înțelegere, voi alergă și aici, la o asemănare. Sunt doi bolnavi greu. Unul cu toate că simte dureri și neplăcere în trup, bănuindu-și în unele clipe grele chiar sfârșitul, totuș își continuă mai departe traiul ca și mai înainte, alergând din petreceri în petreceri, dela ospăț la ospăț, neîngrijindu-se de doctor și de medicină, celălalt însă, se duce îndată la un doctor priceput, ascultă sfaturile lui, se lasă de beutură, și de mâncările acelea, cari îi erau poate mai dragi, ia medicină amară, știind că aceasta cu amărăciunea ei îi va redă sănătate, — nu-l vei țineă oare pe acesta mai fericit? De bună-seamă; deoarece unul e bolnav și nu se însănătoșază, iar celălalt e ce-i drept tot asemenea bolnav dar se lasă cel puțin îngrijit și ajutat de doftor. Tratamentul medical și îngrijirea sunt uneori neplăcute, e adevărat, dar la urmă se arată folosul... Tot astfel este și în viața aceasta. Să vorbim însă în loc despre trup despre suflet, și în loc de boale, despre păcat; în loc despre medicini amare, despre pedepsele și amenințările lui Dumnezeu. Aceea ce sunt medicinile, operațiile și dieta doctorilor pentru trup, aceea sunt și amenințările și pedepsele lui Dumnezeu. Intocmai precum prin ardere se împiedecă întinderea boleșniței, întocmai precum prin operație carnea cea putredă este îndepărtată din trup, întocmai precum amândouă sunt grele și dureroasă, dar totodată și vindecătoare, totasemenea și foametea, boalele și cutremurile de pământ sunt fier și foc pentru suflet, ce trebuie

să oprească lățirea și desvoltarea boalei sufletești, și să aducă îndreptarea morală!

I.

Sunt mulți oameni cari sufer pedeapsă aici pe pământ și sunt judecați și în lumea cealaltă, iar alții numai aici, și alții numai acolo. Să vorbim deocamdată însă despre un om, care în lumea cealaltă va fi pedepsit, iar în lumea aceasta a dus o vieață îmbelșugată. Atât cei bogați cât și cei săraci pot scoate, de vor vrea, multe învățături folositoare din întâmplarea aceasta.

A fost un om bogat — bogat, însă numai după nume și nu în adevăr. Omul acesta se îmbracă în vestminte de mătase țesute cu fir, trăia din bucate alese, și la masa lui ospetele nu se mai sfârșiau niciodată. A fost și un altul, un sărac, cu numele Lazar... Dar unde este numele bogatului? Cum îl chemă pe omul acela? Nu se știe. Cu toate bogățiile lui nemăsurate, iată el totuș nu este numit pe nume, el n'are nume. El nu înseamnă nimic. Eră bogat putred și atâta totul... Dar ce folos de averea lui? Ce folos de vestmintele și de palatul lui strălucitor? Asemenea unui copac sălbatic, crește, se nutre, își întinde ramurile în toate părțile, săturând însă cu prada lui toamna, numai fiarăle pădurilor. Un om, care nu făcea fapte omenești, un lup flămând, care alerga încoace și încolo după pradă, un leu însetat de sânge, mugind cumplit pe cărările lumii acesteia. Sufletul lui stă muced, și încărcat de pânze de paiangen, într'un trup uns cu mirezme, dar putred tot pe din lăuntru. Mâncând, bând, și chefuind, stăruia mereu în petreceri, înconjurat de un roi de lingușitori și de pierdevară, gata a-i lauda orice faptă, orice nebunie ar fi fost în stare să facă, întocmai ca niște jivine flămânde, adunate în jurul unei oi necuvântătoare. Căci bogatul în îngânfarea lui, se poate asemăna pe dreptate cu o oaie, pe care o tund, o mulg, și o mânâncă lupii...

A fost însă precum am spus și un sărac, cu numele

Lazar, plin de răni pe trup și de umflături, cerând pâne, cerând sfărâmituri de pâne, la poarta bogatului; stând lângă izvor și iacă murind de sete, zăcând lângă mormân de belșug, dar hămesit de foame. Oare unde se așezase omul acesta? Să ne uităm la el! Nu în piață, nu la poarta bisericilor, nu într'un colț de uliță, ci tocmai la ușa bogatului, ca să-l vadă în fiecare zi, când iese și când intră... Ca să nu se poată desvinovăți în ziua judecății din urmă, că nu la văzut și nu i-a auzit glasul. Să nu poată zice: din casă am ieșit și nu l-am zărit, pe uliță am trecut și nu i-am luat seama, căci ochii mei nu l-au văzut!... Privește bogatele, el zace la poarta casei tale, ca un diamant în noroi. Deschideți ochii! Cum? Tu nu-l vezi? Deschideți ochii! Iată s'a arătat doftorul la ușa încăperii tale! De ce nu-i deschizi? De ce nu-l lași să între? Iată corabia plutind pe mare, și învâluindu-se de vifor, dar având cârmaciul destoinic în fruntea ei. Și ea se îneacă? Bogatele pentruce nu ascuți de omul iscusit dela cârmă? Vorbește! Cum se poate că tu ospătezi pe toți lingușitorii lumii acesteia, iar pe bietul Lazar îl lași să moară de foame! Nebunule, nu bagi de seamă că peirea ta e aproape? Nu vezi groapa care se cascade fără fund înaintea picioarelor tale? Nu simți prăpastia, care în fiecă clipă așteaptă fără de milă să te înghită? . . De fapt starea omului păcătos, este dureroasă și vrednică de plâns. El are urechi și nu aude, are ochi și nu vede, precum zice Scriptura. El orbecăește pretutindeni, și numai drumul drept nu-l află, numai calea ce duce la mântuire n'o găsește. Omul păcătos, ca să mă folosesc de-o pildă, se poate asemăna cu un bătrân cerșitor orb, care înaintează noaptea și singur, sprijinindu-se de toiagul său, și condus de un câne, pe care-l ține de sfoară, printr'o pădure primejdioasă. Din adâncimi de prăpăstii se aud murmurând izvoarele. Și 'ncolo nimic... Noapte... noapte... Stelele ard pe cer, pline de taină și fior. Brazii prind uneori să murmure, ca un gemet de om, ce trage să moară. Tăcere de mormânt. Și bătrânul nostru orb merge înainte,

pipăind, dibuind, stăruind în beznă... Fără de veste, cânele său credincios, în care-și pusese toată nădejdea, smuncindu-se mai tare, îi scapă, și începe s'alerge nebunește înainte. Bătrânul se cutremură. Groaza îi pătrunde o clipă în oase, apoi se liniștește iarăș. Mai are încă un prieten: toiagul! El pornește din nou înainte. Lovindu-se uneori de brazi și de stânci, el totuș merge. Cugetarea l-a părăsit însă. El cade. Se ridică. Se lasă dus de simțuri, ca un animal, care-și urmărește prada. Merge liniștit înainte. Încă un pas. Se oprește. A simțit ceva? Nu! I s'a părut numai. Pornește din nou. Dumnezeu, la zece pași înaintea lui își cască gura o prăpastie îngrozitoare, fără de fund... Bătrânule orb!... ești perdut!... oprește-te!... Dar el n'aude... E așa de sigur că a găsit drumul, ce duce la mântuire, încât nu mai aude nimic, nu mai simte nimic, nu mai înțelege nimic. Mai face un pas... El se apropie... Înaintează mereu... Prăpastia!... prăpastia!... Mai are un singur pas. De bunăseamă acum se va opri. A simțit... Dar nu... El n'a simțit nimica. Sărman, nenorocit orb! Priviți: toiagul i-a căzut din mână. Mai face un pas dibuind. S'apleacă să-l ridice. Oprește-te!... Stai!... E prea târziu. A căzut. Adâncul l-a înghițit. E noapte!... Acesta e chipul omului copleșit de păcate!...

Și așa, cum am istorisit mai înainte. Lazar zăcea plin de bube înaintea porții bogatului. Cu trupul încărcat de răni ca o ciorchină de struguri, dar cu sufletul proaspăt, ca o floare, ca un izvor, săltând de sănătate și de bucurie. Dar îi eră foame... De zile de-arândul nu mâncase nimica, nu gustase o singură sfărâmitură de pâne. O sfârșeală cumplită i se lăsase în trup, și mânilor îi tremurau de slăbiciune. Din timp în timp se apropiau însă câinii de el, îi lingeau rănilor deschise, și curățeau de pe ele noroiul și coptura scârboasă. În chipul acesta mai simțea uneori o mică ușurare, și rănilor își potoleau par'că pentru un moment, durerea, sub mângăierea cânilor miloși, sub gurile lor sătule. Și Lazar plângea... plângea încet, văzând atâta îndurare, și cetind compătimirea ce

se zugrăvea în ochii sărmanelor animale fără de grai. Ca aurul în cuptorul de foc zăcea trântit pe gunoiu; înaintea porții bogatului, probându-i-se mereu răbdarea și credința. Fără de a se răsvrăti împotriva nimănuia, se lăsă condus de prevedința dumnezeiască, în timp ce sufletul său prinzând aripi, sbură, întrecându-se în luptă pentru a câștiga medalia de argint a răbdării, și cununa de aur a dreptății...

II.

La urmă au murit amândoi, fiecare așa cum a putut. Bogatul a murit în adevăr, după cum se întâmplă cu toți morții, și hoitul său a fost trântit cu mare cinste lângă ai săi, în groapă săpată din piatră. Lazar a trecut însă numai dincolo: din luptă la biruință, din largul mării turburate în port sigur, din durere și scârbă multă, la încoronare. Amândoi s'au sălășluit în împărăția dreptății și a vecinicii. Și în iad, bogatul ridicându-și ochii, văzù de departe pe Avraam și pe Lazar lângă sinul lui, și strigând, a zis: «Părinte Avraame, miluește-mă și trimite pe Lazar să-și întindă vârful degetului său în apă, ca să-mi răcorească limba: că mă chinuesc în această văpaie»... Dar ce-a răspuns Avraam? «Fiule, adu-ți aminte că tu ai primit cele bune ale tale în viața ta, și Lazar asemenea cele rele, dară acum el se mângăie și tu te chinuești»...

Oarece schimbare este aceasta? Nu ne înșală auzul? E adevărat? Odinioară tu, bogatul, nu-l vedeai pe nenorocitul Lazar, deși era lângă tine, și acum îl zărești? Cum s'a putut întâmpla minunea aceasta? Vorbește-ne. Odinioară nu-i luai bietului Lazar seama, cu toate că era lângă tine aproape, și acum îl vezi, deși te desparte de el marea prăpastie? Iată cum s'a schimbat de repede totul. El e acum bogat și tu ești sărac, el e stăpân și tu ești slugă, el e norocit, iar tu, cel mai nefericit dintre toți nefericiții... Și oare cum vorbește bogatul? El numește pe Avraam părinte! tată! Dar aceasta e o nedreptate. Bogatul nu s'a asemănat niciodată în viață

cu Avraam, iubitorul de oaspeți. Cuvintele lui sunt blăstăm groaznic, sunt o sfidare a bunului simț, sunt ca o lovitură de ciocan dată pe neașteptate dreptății și adevărului, acești stâlpi de foc pe care se sprijinește întreaga clădire ce-o alcătuește viața noastră, aici pe pământ. Și ce răspunde Avraam? El zice: Fiule! Întocmai ca și când ar vrea să spună: da, te cunosc, suntem neamuri, acelaș sânge nobil curge în vinele noastre, dar fapta aceasta dragul meu nu înseamnă nimic, nu-ți poate aduce nici o scăpare. Renumele strămoșilor, fie cât de strălucit, nu-i de nici un folos și zadarnic, deoarece nu-i în stare să-ți câștige mântuirea. Nu strălucirea unei familii vestite poate să te facă mai nobil, ci o viață plină de virtute. Deci nu te laudă astfel: tatăl meu a fost ministru, tatăl meu a fost învățat! Aceasta mă privește puțin. Nu spune: tatăl meu a fost ministru! Căci nici nu te-am întrebat despre aceasta. De-ai avea de tată chiar și pe marele apostol Pavel și de frați pe sfinții mucenici, dacă viața ta e pătată, dacă nu te-ai asemănat într'un nimic pildei lor de virtute, nașterea ta și înrudirea lor, nu-ți folosește la nimic. Un străbun glorios sau o mamă evlavioasă este dimpotrivă un pârâș nemilos în contra vieții tale destrăbălate! Precum și o mamă rea și necredincioasă slujește cu atât mai mult la renumele tău, aflându-ți-se viața bogată în fapte mari, vrednică, și plină de virtute. Nu glorie de străbuni, ci dela noi se cere virtute: statornicie în credință, și fapte. După purtarea lui se cunoaște omul, și cu plăcere îl voiu numi nobil pe ori și cine, care va răspunde acestei cerințe, chiar de ar fi slugă și bătut cu biciul, iar nerăspunzând acestei legi nobile a moralei creștine, îl voiu numi rob ferecat în lanțuri, chiar de i s'ar trage neamul din viță de nobili și de împărați...

«Părinte Avraame, fie-ți milă», a zis bogatul când l-a zărit pe Lazar. Dar în chipul acesta poate grai numai un cerșitor, numai un nenorocit, numai un sărac în toată puterea cuvântului. «Părinte Avraame, fie-ți milă»! Dar oare ce vrei tu bogatele? «Trimite pe Lazar»!

Cum, poate dorești să ți-l trimit pe acela, pe lângă care treceai odinioară ca un orb, fără să-i iai seama? Asupra căruia îți aruncaai numai batjocurile și disprețul? «Trimitte pe Lazar»! Dar unde-ți sunt lingușitorii și prietenii? Unde-ți este aurul? Unde-ți sunt hainele de mătase și vison? Te văd ca pe un cerșitor și mă cuprinde mila... Unde sunt banii, acei crainici ai îngânfării tale fără de margini? Unde e vieața ta plină de belșug și de plăceri? Toate au fost numai frunze în vânt. A sosit toamna și ele s'au uscat. Au fost un vis; s'a crăpat de zi și visul s'a destrămat. Au fost o umbră; a venit adevărul, și umbra a pierit...

Vedeți dară cât de nestatornică este bogăția și cât de ademenitoare chiemarea ei. De aceea dacă veți zări aici pe pământ pe un om drept, suferind pedepse, socotiți-l de fericit și gândiți-vă astfel: omul acesta sau a greșit aici pe pământ și-și primește răsplata, ca dincolo să se poată bucura apoi de întreaga cinste ce i s'a pregătit; sau suferind peste măsura păcatelor lui, aici jos, i se va adauge cu atât mai mult în lumea cealaltă suferința, la fericirea lui. Și tot asemenea, văzând un om încărcat de fărădelegi, bucurându-se însă de tot ce poate da pământul ca culme a gloriei și fericirei, să nu-l socotiți norocit pentru aceasta. Pilda bogatului amintit este o măsură după care-l putem judeca cum se cuvine. Să avem răbdare. Coroana dreptății este răsplata unei munci istovitoare și neinteresate de ani de zile. Numai astfel vom putea întâmpina orice încercări, ce-ar fi trimise asupra noastră de minunatul cunoscător al inimilor, și vom câștiga izbânda. Pentru aceea semnul trimis de marele necunoscut, în chip de cutremur, ne va sluji ca un nou îndemn de muncă și stăruință pe calea virtuții, pentru întimpinarea cu vrednicie a Domnului și mântuitorului nostru Iisus Hristos, căruia i se cuvine laudă, cinste și mărire, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

Dr. I. Broșu.

Notiță biografică despre Marcu Eugenicu mitropolitul Efesului, apărătorul ortodoxiei.

Există anumite personaje renumite, al căror nume sunt nedespărțit legate de oare-cari evenimente. Așa este Marcu al Efesului în istoria bisericească. Activitatea și influența lui în sinodul dela Florența, înalta lui erudiție bisericească, neclintita tărie a convingerilor sale, credința lui față de adevăr, în mijlocul lașității generale și a trădării, i-au câștigat de multă vreme și cu drept cuvânt un loc de cinste printre apărătorii ortodoxiei, în lupta ei împotriva papismului.

Din nenorocire, până la noi au ajuns prea puține date despre viața lui Marcu al Efesului, înainte de plecarea lui la sinodul italian. Noi știm numai, că el s'a născut dintr'o familie nobilă din Constantinopol, și că s'a dedicat din copilărie studiului științelor teologice; c'a fost conducătorul școalei bisericești din Constantinopol, și că avea darul unei elocințe deosebite. În urmă, Marcu părăsi această carieră, și, după ce își alese viața monahală, se dedică cu totul singurătății în mănăstirea Mangan.¹ Acolo într'o chilie petrecu el câțiva ani studiind Sf. Scriptură și scrierile sf. Părinți; el eră așa de introdus în aceste cunoștințe, încât nici chiar înșiși adversarii săi n'au putut să-i refuze o erudiție teologică adâncă și întinsă. Acestea au fost, imensa erudiție și adevărata religiozitate, care i-au dobândit lui Marcu, puțin înainte de plecarea lui în Italia, rangul de mitropolit al Efesului.

Epoca, în care Marcu își conducea dieceza, eră cea mai nenorocită, din câte a avut imperiul bizantin. Otomanii cuceriseră aproape întreg imperiul și s'apro-

¹ Biblioth. Fabric., v. X. c. 45. *Scriptores graeci inediti* p. 529.

piaseră de Constantinopol. Intre aceste împrejurări, împărații greci căutau în toate părțile un ajutor contra cuceritorilor înspăimântători; ei contau mai ales pe simpatia creștinilor din Apus; dar, între Răsărit și Apus, eră, dejă de vreme îndelungată, o barieră, ce nu puteă fi trecută, ridicată de ambiția și pretențiile enorme ale pontificilor romani. Impărații greci, spre a salvă slabele resturi din autoritatea lor, își propuseră să ridice această barieră și să cumpere ajutorul Apusului cu prețul ortodoxiei. Mihail Paleologul încercase dejă să execute acest proiect; urmașii lui îl imitară. La rândul lor, papii, folosindu-se de nenorocirile Grecilor, îi îmbărbătau cu nădejdea, că vor află în ei ajutoare împotriva Turcilor, însă sub singura condițiune a supunerii bisericii grecești cătră puterea papală. Ispita eră egală cu primejdia. Cei mai înțelepți dintre Greci, văzând mai înainte inevitabila cădere a imperiului, nu voriră să sacrifice, de dragul unei himere, ortodoxia, care eră pentru ei unica garanție de independență și mântuire a popoului în viitor. Insă alții nu erau de această părere. Pentru a-și susține imperiul aproape ruinat, ei se arătară dispuși a se aruncă la picioarele papei, cu toate încercările precedente, care ar fi trebuit să-i învețe, că papalitatea eră îndărătnică în înoirile ei, și să le arete puțină nădejde, ce puteau aveă în sprijinul ei; căci, și în Apus, epoca, când glasul papilor ridicase mulțime de creștini pentru a luptă contra necredincioșilor din Azia, își pierduse de mult prestigiul ei. Ori cum ar fi, Ioan Paleologul, ceva după venirea sa pe tron, luă hotărîrea d'a urmă planurile predecesorilor săi în ce privește unirea bisericilor. In acest scop s'a fost propus un sinod de episcopi din Răsărit și din Apus, care să se întrunească spre a delibera asupra divergențelor cu privire la credință. Fără îndoială, că intențiunea ar fi fost bună

și folositoare, dacă ea n'ar fi fost motivată decât de dragostea față de adevăr, și nu de calcule interesate de-o parte și de alta.

În urma unor lungi consfătuiri, a fost designată Ferrara, ca loc de întrunire al sinodului. La sfârșitul anului 1437, împăratul Ioan, împreună cu patriarhul Iosif, douăzeci și doi episcopi și oarecari alte persoane s'au dus acolo. Papa făgădui, că va da tuturor Grecilor o subvenție în decursul întregii durate a sinodului. Printre episcopii, cari însoțiau pe Patriarh se putea observa mai ales: Marcu al Efesului și Visarion al Niceei, amândoi bărbați erudiți și buni vorbitori; dar, pe cât era cel dintâi de sincer și de ferm în ce privește adevărul, atât era cel din urmă de ambițios și de nestatornic; el merse până chiar la trădare. Patriarhul Iosif arată la început o tărie vrednică de un adevărat ierarh. Părăsind Constantinopolul, el zicea însoțitorilor săi: «Chiar când ne-ar amenința Latini cu chinuri, noi mai curând le vom suferi, decât să trădăm ceea ce ni-s'a încredințat de sf. Părinți!»! Dar el n'a rămas credincios hotărârii sale. Bătrân și slăbit, el se supuse cu ușurință influenței străine și se arătă nehotărît acolo, unde glasul lui ar fi putut fi de mai multă greutate în favorul adevărului decât al altora.

Sosind Grecii la Ferrara, sinodul s'a deschis cu mare solemnitate, sub prezidenția papei Eugenie IV, în biserica Sfântului Gheorghe. Episcopii latini nu erau la început în număr mare, din cauza sinodului dela Basilea, la care luau parte un mare număr dintre ei, și cari declarau cu tărie, cu toate anatemele lui Eugenie, că voiesc să îndrepte abuzurile papilor în biserică.

Așteptând ca adunarea episcopilor să se înmulțească, s'a făcut propunerea, să se delibereze în mod prealabil

și particular asupra deosebirilor dintre biserici. Latinii arătară patru atari deosebiri: 1. Purcederea Duhului Sfânt; 2. Intrebuințarea pâinei nedospite (azimei) la Euharistie; 3. Purgatoriul. și 4. Supremația Papei în biserică. Se hotărî să se înceapă debaterile cu punctul al 3-lea. Atunci s'a arătat Marcu al Efesului, pentru întâia oară, cu strălucita elocință și cu vasta-i erudiție bisericească. Impăratul îl însărcină să conducă împreună cu Visarion, toate disputele împotriva Latinilor.

Marcu respinse liniștit și cu tărie toate argumentele lor, unele după altele, și apoi scrise două tratate,² în care el expuse adevăratul înțeles al textelor Sf. Scripturi și al Sf. Părinți, citate de către Latini în sprijinul doctrinei lor. Cu toate acestea, acești din urmă nu renunțară, din încăpăținare, la opiniunile lor.³ Disputele încetară din cauza unei epidemii care se declară la Ferrara. Trei luni mai târziu, ele au fost din nou începute în chip sărbătoresc, în prezența împăratului și a papei. Deastădată s'a început disputa asupra Purcederii Duhului Sfânt. Marcu stăruia ca deliberarea cestei dogme să fie precedată de soluția acestei chestiuni: Biserica romană avut-a ea dela sine dreptul să facă adaosul la simbol? În aceste dispute, Marcu eră susținut de Visarion din Nicea și de Isidor, mitropolitul Rusiei. Desbătând aceasta întrebare, Marcu exprimă în mod sincer cugetarea sa asupra caracterului și scopului, pe care, după dânsul, ar trebui să le aibă disputele sinodului. «Domnul nostru Isus Hristos, zise el, porunci ucenicilor săi dragostea, și, înălțându-se la ceriu, le lăsă pacea sa; dar

² Aceste două tratate rămaseră inedite. Ele sunt indicate de Fabricius printre scrierile lui Marcu (Biblioth., vol. X, p. 530), sub titlul: *Orationes Ferraræ scriptæ*.

³ Synod Flor., p. 30—36.

biserica romană a nesocotit dragostea și a violat pacea. Conchiemând acest sinod, ea și-a exprimat dorința de a reînoi pacea; însă ea nu o poate, decât părăsind opiniunea, care a cauzat despărțirea bisericilor. Prin urmare, sinodul actual nu va avea succes, decât cu condiția unui acord deplin întru toate cu definițiunile tuturor sinoadelor ecumenice precedente».⁴ Iată pentru ce Marcu cerea cu toată autoritatea, ca înainte de toate să se citească hotărârile acestor sinoade. Latinii se siliau în tot chipul să delătore aceasta, înțelegând prea bine, că din acea cetire ei ar auzi condamnarea adaosului lor făcut la simbol; însă Marcu, sprijinit de câțiva Greci, stăruia asupra acestei cetiri. Se cetiră unele după altele canoanele sinoadelor ecumenice începând cu al treilea până la al șaptelea, care opriau orice schimbare sau adăogire la simbol. Marcu însoția aceste canoane cu mărturiile din sf. Părinți, contimporani ai sinoadelor, precum și cu cele ale papilor însuși. Episcopii latini păziau tăcerea; numai unii din călugării lor, după ce ascultară hotărârile sinoadelor, mărturisiră pe față, că e pentru întâia dată că le aud, și că Grecii învățau cu exactitate.⁵ Sfârșită cetirea, Marcu luă cuvântul: «Voi vedeți așadară, că supunându-ne poruncii sf. Părinți și decisiunilor sinoadelor ecumenice, noi nu putem recunoaște adaosul vostru nici ca just, nici ca legitim.» Latinii simțiră toată îndreptățirea acestei concludiuni; cu toate acestea ei se hotărîră să se justifice. Disputele asupra acestui subiect dăinuiră două luni de zile.

Din partea Latinilor, organul lor era un Grec, vechiu apostat al ortodoxiei, Andrei, arhiepiscop din Rodus; de altfel, toate obiecțiunile lui fură cu ușurință com-

⁴ Synod. Flor. p. 60—75.

⁵ Conc. Florent., p. 114—115.

bătute de Marcu. Grecii se simțiau tari pe acest teren; de aceea, văzând, că din cauza îndărătniciei Latinilor, desbaterile nu vor avea nici un rezultat, ei cerură să se întoarcă în patria lor, cu atât mai mult, că papa încetase deja de multă vreme să mai dea ajutorul de lipsă trebuințelor lor. Însă împăratul împedecă plecarea lor, urmărindu-și scopul, care eră sprijinul papei împotriva Turcilor. El sfătuî pe episcopi să continue desbaterile și să treacă *la dogma* purcederei Duhului Sfânt. Marcu înțelese, că aceasta ar însemnă să cedezi Latinilor un punct important, și sprijinit de patriarhul Iosif, el se împotrivi mult timp schimbării desbaterilor. El ghâcea deja zădărnicia acestor desbateri, știind că Latinii nu căutau decât triumful opiniunilor lor și nu cel al adevărului. Dar majoritatea, având în fruntea ei pe Visarion și pe Isidor, hotărî altcum. În acelaș timp papa notifică Grecilor transmutarea sinodului dela Ferrara la Florența sub pretextul epidemiei (care aproape încetase); adevăratul lui motiv era bogata recompensă, pe care i-o promisera Florentinii de dragul cinstei de a avea sinodul în orașul lor.

Împăratul luă măsuri, pentruca Grecii să nu se depărteze și în felul acesta ei fură siliți să meargă toți la Florența. Acolo, la sfârșitul lui Februarie 1439, începură desbaterile asupra dogmei însăși a purcederii Sfântului Duh. Ca și mai înainte, Marcu a fost, aproape singur, cel-ce le-a susținut. Ar fi prea mult să expunem într'o scurtă biografie toate amănuntele desbaterilor, care umplură noile ședințe ale sinodului.⁶

Observăm numai atâta, că nici un singur text din sf. Scriptură, nici un singur loc din sf. Părinți, de care

⁶ Ele sunt expuse în tomul al XXXIII-lea din *Concilia generalia*, și ocupă partea cea mai mare din el.

s'au servit Latiniilor spre a-și sprijini adaosul lor la simbol, n'au rămas fără o combatere clară și pozitivă din partea lui Marcu. El nimicî cu tărie și cu liniște toate pretenziunile lor dovezi, arătându-le greșelile traducerilor latine din sf. Părinți, precum și falsificările, care fură făcute *cu rea credință*. În ciuda puținului sprijin, ce l-a primit din partea lui Visarion și a lui Isidor, Marcu a fost totdeauna învingător. El făcù o greșală numai la ședința a noua, din cauza întorsăturii neașteptate, ce o luă afacerea.

După ședința a șasea, împăratul a băgat din nou de samă, că disputele asupra adaosului la simbol nu vor isbuti la nimic, din pricina orgoliului și a îndărătniciei Latinilor. El pricepù în sfârșit, că planurile sale cu privire la ajutorul papei contra Turcilor nu vor avea nici un rezultat; pentru aceea chemă pe episcopii greci, și, după ce le-a desfășurat ideile sale, îi angajă să caute un mijloc de înțelegere. La rândul său, papa, folosindu-se de poziția dificilă a Grecilor, lipsiți de ajutor în străinătate, le fixă un termen foarte scurt, pentru a se înțelege cu Latiniilor, sau atunci să se întoarcă în patria lor. Visarion și Isidor, cu Grigorie Mamma, duhovnicul împăratului, și cu oarecari alții, se ocupară îndată să găsiască formula de înțelegere. Incepând din acest moment, în sânul întrunirilor particulare ale Grecilor, ei luară asupra-și îndatorirea, pentru a ne exprima astfel, de a apăra opiniunile Latinilor. Marcu a observat întorsătura rea, ce a luat-o lucrul; el părăsi ședințele, neîncetând, cu toate acestea, de a face o prea puternică opoziție prin chiar absența sa, ca reprezentant al patriarhului din Antiohia. În urma unor debateri scurte, s'a convenit să se recunoască Sfântul Duh ca purcezând din Tatăl *prin Fiul*.

Slabul patriarh Iosif cedă insinuărilor și stăruințelor

partidului latinizant. El subscrie noua formulă a dogmei, cerând numai ca Latinii să nu silească pe Greci să admită adaosul lor la simbol. Exemplul patriarhului atrase și pe alții, singuri cei trei reprezentanți ai patriarhilor din Răsărit, în fruntea cărora era invincibilul Marcu, reprezentant al celui din Antiohia, rămaseră neclintiți. După împăcarea cu privire la dogma despre purcederea Sfântului Duh, Sinodul a început să desbată celelalte trei puncte de divergență, care existau între biserici, anume: chestiunile despre primatul papal în biserică, despre azime și despre momentul consacrării sfintei taine la liturgie, și în fine despre purgatoriu. Partida latinizantă a Grecilor, puternică ca număr, după ce trădase dogma fundamentală a ortodoxiei, făcea puțin caz de celelalte. Moartea patriarhului Iosif, care stâmpără așa de puțin zelul lipsit de prudență al partizanilor împăcării, le deslegă definitiv mâinile. Concesiile făcute Latinilor urmară iute unele după altele; dogmele ortodoxiei fură trădate una după alta, chiar fără de dispută, în urma singurei arătări a papei, ceea ce a produs multă supărare împăratului, care nu pricepă decât acum mărimea sufletului lui Marcu; el se apropie de dânsul și încercă prin lingușiri și promisiuni să-i încovoie cât de puțin puterea morală. El căută într'ânsul sprijin în mijlocul slăbiciunii generale de suflet și de caracter și al trădării. Inșă adevărul pentru ierarhul Efesului a fost mai presus decât orice, și el îi rămase credincios. In sfârșit toate deosebirile păreau ca și când ar fi dispărut, și actul unirii bisericilor Răsăritului și ale Apusului fū adoptat. In acest act, Grecii justificau într'un mod indirect adaosul Latinilor la simbolul credinții; recunoșteau pe papa ca căp al bisericii și de locțiitor al lui Isus Hristos pe pământ; conform

canoanelor sinoadelor generale; însă cu toate acestea, ei admiteau ca permisă întrebuițarea azimelor la Euharistie, tot așa și purgatorul, în forma, cum îl admitea atunci biserica latină.⁷ Papa nu făcù decât o singură concesie Grecilor, recunoscând ca legitimă întrebuițarea pâinei dospite la euharistie. Împăratul subscrie acest act cel dintâi; alți Greci urmară exemplul lui. Antonie, mitropolitul din Eraclea, se împotrivi mai multă vreme decât alții; în sfârșit însă el îngădui lingușirilor și amenințărilor. Marcu a fost singurul, pe lângă carele n'au cutezat să facă nici un fel de încercare, căci tăria lui de convingere eră cunoscută de toată lumea. Aprinși de mânie asupra lui, Visarion și Isidor, urzitorii principali ai unirii, înduplecară pe împăratul să alătore la actul unirii excomunicarea acelora, care s'ar opune acestui act, cecece a respins împăratul, care știà bine, care e scopul lor.

Apoi, când episcopii greci prezentară solemn papei actul spre subscriere, acesta, caracteriză, în puține cuvinte, dar în chip expresiv, actul unirii. Neaflând pe acest act semnatura lui Marcu al Efesului, el zise pe față înaintea tuturor:

«Noi n'am făcut prin urmare nimica!» Nădăjduind, că va putea convinge personal pe neclătinabilul ierarh, sau a-l atrage prin amenințări, papa rugă pe împăratul să i-l trimită. Marcu, într'adevăr, se prezentă înaintea papei. Dupăce l-a încărcat pe venerabilul bătrân cu tot felul de imputări, papa, în calitatea sa de cap al bisericii, recunoscut dejă de Greci, îl amenință, că-l va supune pedepselor decretate de sinoadele universale, din cauza împotrivirii lui hotărîrilor lor. Dar curajosul apărător al ortodoxiei îi răspunse plin de liniște:

⁷ În acea epocă, Biserica latină eră mult depărtată de exagerările bisericii romane actuale.

«Sinoadele nu osândesc, decât pe aceia, cari se opun bisericii și se îndărătnicesc într'o opiniune oarecare, ce-i este contrară. In ce mă privește, eu nu propoveduesc nici un fel de opiniune personală, eu nu introduc nimic nou în biserică și nu apăr nici o eroare; ci păstrez doctrina, pe care biserica a primit-o dela Hristos însuși, pe care ea a păzit-o cu statornicie și pe care ea o păzește până în timpul de față. Insași biserica romană a păzit această învățătură în conformitate cu cea a Răsăritului până în momentul desbinării. Această învățătură, ca și altădată, a fost totdeauna aprobată de voi, ce e mai mult, adeseori a-ți lăudat-o în acest sinod. Și cine va putea să o critice sau să o condamne? Dacă eu apăr cu toată tăria aceasta învățătură, și dacă eu nu vreau să renunț la ea, cine va îndrăzni să mă condamne ca eretic? Trebuie, ca însași dogma, pe care o mărturisesc să fie condamnată mai întâi de toate. Dar dogma e recunoscută sfântă și dreaptă de către toată lumea; pentruce aș fi eu demn de osândă?»⁸ Papa fu silit să recunoască, că nu eră cu puțință, nici să convingă, nici să înfricoșeze pe Marcu.

Impăratul, temându-se ca nu cumva acest episcop, din cauza tăriei sale, să sufere oare-care violență din partea Latinilor, cari îl declarară atins de alienație mentală, îl reținû aproape de persoana sa și-l aduse cu dânsul împreună în patria sa, dupăce dispuse să plece cei care luaseră parte la sinod. Ajungând la Constantinopol, el îi propuse scaunul de patriarh; Marcu nu-l primî. Un alt apărător al ortodoxiei, Antonie al Eracleei, care resistase mai mult decât alții, deși el a fost în cele din urmă constrâns să subscrie actul, încă nu l-a primit.

⁸ Istoria sinodului din Florența, pag. 179.

La Constantinopol, unde majoritatea clerului și a popoului se ridicase împotriva unirii, Antonie însuși se supuse de bunăvoie judecății episcopilor, cerând penitență pentru subscrierea actului de unire.

Aceeaș căință au arătat încă mulți alții⁹ dintre cei care luaseră parte la sinod. Cu toate acestea Marcu, de teama ca nu cumva unirea dela Florența să seducă pe unii, a cerut, că e neapărat de lipsă să scrie pe rând două enciclice tuturor creștinilor, îndrumându-i să respingă aceasta unire, care este o operă contrară lui Dumnezeu și vechei învățături a bisericii.¹⁰ Cuvintele și îndemnurile lui Marcu nu rămaseră fără rezultate. Numărul partizanilor unirii scăzută din ce în ce tot mai mult, și pe măsură ce disputele lui la sinodul din Florența deveniau mai cunoscute, se sporia stima ortodoxilor față de el. Toată lumea considera pe Marcu ca pe un mărturisitor curajos și neclătit al adevărului, și, fără dânsul, nu se întreprindea nici un fel de dispută cu partizanii Latinilor. Marcu avu mângăierea de a întări în ortodoxie pe unul din învățăceii și amicii săi, pe învățatul Gheorghe Scolariul, care aderasese câțva timp la unirea cu Latinii. Intre brațele lui și-a terminat Marcu sfânta sa viață (cătră anul 1447), lăsându-i cu limbă

⁹ Printre ei eră eclesiarhul bisericii mari, Syropulos, autorul Istoriei Sinodului din Florența.

¹⁰ Aceste două enciclice au fost publicate de Labbe (Act. concil., t. XIII). Scrierile lui Marcu needitate sunt: Scrisoarea cătră Ioan Paleologul, două scrisori cătră preotul George (Scolarul); câteva scrieri polemice, compuse probabil în Italia, cu prilejul petrecerii lui Marcu la sinod, adecă: Capitolele contra Latinilor cu privire la purcederea Sfântului Duh, răspunsurile la întrebările Cardinalilor, soluția a două cestiuni propuse de împăratul Ioan, un al doilea răspuns Latinilor despre purgatoriu, despre momentul consacrării sfintei taine la liturghiei, etc., Mai departe, el compuse Cestiunile teologice, mărturisirea credinții în sinodul din Florența, patruzeci și opt capitole contra ereziei lui Acyndin, opt canoane în onoarea Sfintei Fecioare, explicarea rugăciunii domnești a slujbei dumnezezești, etc.

de moarte lui Scolariul grija de-a continuà opera sa pentru apărarea învățaturii ortodoxe.¹¹ Gheorghe Scolariul cinsti amintirea lui Marcu cu un panegiric și rămase întreaga lui vieată credincios testamentului maestrului său.

Lucrările și ostenele lui Marcu n'au rămas fără de roade. Trei ani după moartea lui, patriarhii Răsăritului: din Alexandria, din Antiohia și din Ierusalim, se întruniră la Constantinopol și condamnară unirea dela Florența, depuseră din scaunul Constantinopolei pe patriarhul latinizant, Grigorie Mamma, și îl înlocuiră cu ortodoxul Atanasie. Curând după aceea, Constantinopolul căzù înaintea armelor lui Mohamet II., însă noul suveran, agreând ca patriarh pe învățacelul lui Marcu, Gheorghe Scolariul (mai bine cunoscut sub numele călugăresc de Ghenadie), își manifestă în felul acesta antipatia sa față de raporturile nouilor săi supuși cu Roma.

Așa fel s'a realizat prezicerea papei Eugenie: Unirea dela Florența n'a produs nici un fel de isbândă. Marcu al Efesului a fost apărătorul ortodoxiei și al demnității bisericii Răsăritului.

După Dumitru Wassilieff.

Ilie Beleană.

«Ci măcar și noi sau înger din cer de vă va binevesti vouă afară de ceeace am binevestit vouă anatema, să fie! Precum am zis mai înainte și acum iarăș vă zic: oricine de vă va binevesti afară de ceeace ați luat anatema să fie!»

Ep. c. Galateni 1, 8-9.

---

¹¹ Dissert. Renaudoti de Geunadio in Biblioth. Fabric., t. X. pag. 349.

Licăriri de românism în vechia biserică a Românilor.¹

— Epoca tiparelor românești din vremea influinței
protestantice. —

După reflexiunile făcute asupra celor mai vechi manuscrise românești, trecem acum la cele mai vechi tipare românești, purtați de acelaș gând, ca din ele să ne încredințăm despre raportul intim dintre respectivele produse literare de tipar și dintre vechia biserică românească.

Dacă ne restrângem la tiparele românești contemporane cu influința protestantică din Ardeal, o facem aceasta cu intențiunea, ca mersul evolutiv al simțului românesc, care a prezidat cu lucrările acestea, să-l putem pune în desvoltarea sa organică în fața celorce le place să afirme, că trezirea și manifestarea în forme culturale bisericesti la Români a acestui simț sunt a se atribui protestantismului, și cari se fac a uita cu totul de principiul național, inherent organizației și vieții bisericesti a Orientului ortodox.

I.

Dejă în cele premerse am indicat numărul mare al manuscriselor românești, cari circulau printre Români înainte de urnirea tiparului românesc și că din acele produse culturale au încăput în tipare d'abiă manuscrise românești mai vechi — ori și traduceri atunci făcute, — cari stăteau în raport direct cu necesitățile liturgice ale bisericii Românilor. Imprejurarea aceasta în sine e suficientă pentru a dovedi, că din care principiu a pornit

¹ Vezi începutul sub acelaș titlu în «Revista Teol.» din 1914 pag. 217 și urmare.

și în al cui serviciu a căutat tiparul românesc să se pună de loc la începutul urnirii sale.

O altă împrejurare caracteristică este, că celce s'a pus în serviciul propagării primelor tipare românești a fost, în jumătatea a doua a veacului XVI, diaconul Coresi din Brașov, care eră ținut a fi când grec, când slav, pânăce dl Iorga ni-l prezintă ca pe un român neaoș.¹

Diaconul Coresi, care a stat în serviciul bisericii ortodoxe din Scheii Brașovului, unde se pomenesc în cursul vremii mai mulți preoți luminați, dintre cari unii chiar colaboratori lui Coresi la traducerea Evangheliei cu învățătură (tip. în Brașov la 1581). — a fost un cleric român cu foarte multă pricepere, călăuzit de un pronunțat simț românesc, pe urma cărora ajunge să inițieze tipărirea de cărți bisericești, cari, după ideia vremii de atunci, reprezentau suprema necesitate culturală.

Incontestabil, că diaconul Coresi, care trăia în Brașovul veacului XVI, stăpânit de Sașii lutherani, a avut cunoștință despre pornirea protestantismului german, care cerea afirmarea limbii *poporului* în serviciile bisericești, în locul limbilor moarte uzitate până atunci în mod exclusiv în biserica creștină. Totuși e caracteristic, că dânsul, la inaugurarea operei sale, nu se provoacă într'atâta la uzul altor biserici, cât la autoritatea apostolului Pavel² și la necesitățile de ordin religios și cultural ale neamului românesc.

Expedientul acesta, prin care Coresi cercă să justifice tipărirea traducerilor, începute deja de mai înainte de dânsul pentru reromânizarea ritului bisericii sale, este cu atât mai de remarcant, cu cât, pe acelea vremuri pe ținere morțișe la uzul exclusiv al celor patru limbi

¹ Analele istorice ale Acad. Române.

² I. Cor. XIV. 19.

canonizate prin praxa bisericească (tetraglosismul: evraic, grec, latin și slav), marele inițiator al pentaglosismului — sau al introducerii în uz bisericesc și a limbii românești — putea foarte ușor să întîmpine opozițiunea cea mai categorică din partea altor biserici particulare din Orient, în deosebi pe aceea a slavilor, cari, prin eliminarea limbii lor în favorul limbii românești, aveau tot dreptul să se simtă jigniți nu numai în simțul și ambițiunea lor națională, ci mai ales în credința lor, că s'ar vătămă o «dogmă», dupăcum se privea deja pe atunci tetraglosismul.

Noi remarcasem, în articolul precedent, bilincvismul slavo-român usitat în mod parțial în biserica noastră din Ardeal în veacul al XV-lea. Acum, în veacul al XVI-lea, vedem, că Coresi încearcă să elibereze biserica românească de balastul textului slavon. Pasul acesta, oricât de îndrăzneț pare a fi, în realitate ni se prezintă a fi de un radicalism destul de atenuat: Coresi nu face *nici o inovație* sub raportul principiar al *graiului românesc*, care începuse a se afirmă de mai înainte în cadrele bilincvismului slavo-român, ci opera lui se reducea la aceea, ca graiul românesc din textele bilincve de până la dânsul să rămână singur, iar textul slavon să se delătore ca unul ce era neînțeleș, în marea masă a credincioșilor români, și tipărindu-se, ar fi făcut mai costisitoare — dar nu și mai folositoare — produsele de tipar coresian.

Cu deviza aceasta începe Coresi a tipări la 1560, în Brașov, Evanghelia. Evanghelierul lui Coresi, cum știm, are în formă unele deosebiri față de Evanghelierele de acum. Aceste sunt aranjate după ordinea *timpurilor liturgice*, pe când Evanghelierul lui Coresi ține la sistemul anticilor codici liturgici, cari urmează a redă în

întregime singuraticile cărți biblice, dar având indicațiunile tipiconale: de unde și până unde, când și la ce serviciu ortodox oriental este a se ceti respectiva pericopă. Sub acest raport e absolut imposibil de a nu observa identitatea de sistem între Evangheliul lui Coresi și între fragmentul manuscris de Apostolier, găsit de dl Iorga, amintit și de noi în cele premerse. Și astfel stăm foarte aproape de adevăr cu supozițiunea noastră, că diaconul Coresi, la tipărirea acestei cărți liturgice, n'a făcut altceva, decât ceea ce s'ar fi putut face și cu Apostolierul din chestiune, adică de a-l tipări în text exclusiv românesc, prin simpla abandonare a textului slavon, care începea a nu mai reprezenta printre români o necesitate sufletească, iar culturală — și mai puțin.

Mai este de remarcat și acea împrejurare, că la pasul acesta se decide diaconul Coresi de abia după ce la 1544 ieșise din țipar în Sibiiu, catehismul luteran. Fără îndoială, catehismul acesta, cu dogme protestante restălmăcite pe românește, reprezintă o agresiune la adresa principiilor bisericii ortodoxe a Românilor. Acestei agresiuni nu i se putea răspunde mai demn, mai cu efect și totodată mai la adăpost de învinuiri și de persecuții, decât prin tipărirea în românește a cărților liturgice ortodoxe. Așa credem, nu greșim, când prin urmare, pe diaconul ortodox și român Coresi dela 1560 îl considerăm, nu de agent al protestantismului, ci mai vârtos de un propagandist antiprotetic al bisericii românești, care avea să lupte cu nespuse de mari și multe greutăți spre a se putea achita de misiunea sa culturală.

Prefețele cărților bisericești, tipărite de însuși Coresi și dela dânsul încoace, cuprind material de informație suficient, spre a ne face o idee clară despre mersul evolutiv al simțului cultural românesc, și despre a-

ceea, că plăsmuitorul și ocrotitorul acestuia a fost vechia noastră biserică ortodoxă și nu protestantismul. Protestantismul — ce e drept — a dat și el naștere la câteva tipare românești, cari însă, fiind toate tendențioase și ușoare de recunoscut pentru conținutul lor deosebitor sub raportul dogmatic, nu numai n'au fost îndrăgite, ci au întâmpinat chiar resens la Românii ardeleni, iar dincolo de Carpați au fost combătute și pe cale bisericească și literară.¹ Noi vom face o excursiune pela amintitele prefețe,² în credința, că cuprinsul acestora va contribui esențial la deslegarea problemei ce ne-am impus.

II.

Cea dintâi carte românească a diaconului Coresi a fost *Evanghelia dela Brașov*, tipărită la 1560, căreia i-a urmat —

Psaltirea, tot a lui Coresi, tipărită de-asemena la *Brașov*, în anul 1570.

Cărțile acelea nu au predoslovie sau prefețe. Totuși scopul tipăririi lor este evident din două împrejurări, cari nu pot fi de loc înțelese rău.

Una este, că ele, în felul lor de redactare, fiind cărți liturgice, per eminentiam ale bisericii ortodoxe — și nici decât încercări de natură academică, cum s'ar zice, sau de propagandă prozelitică — aveau să servească exclusiv scopului liturgic al bisericii ortodoxe a Românilor.

---

¹ Am văzut o copie de pe o atare carte tipărită în spirit protestantic. Pasagiile eterodoxe, mai bine zis protestantice, sunt spicuite cu toată preciziunea sub raportul dogmatic și puse între paranteze, așa că restul se putea ceti și se și cetea în biserica respectivă.

² Pe baza câtorva tipare vechi, ce-mi stau la dispoziție, încolo — cu ajutorul Bibliografiei române de I. Bianu și Hodoș.

Ceealaltă împrejurare — care confirmă cele spuse — este, că însuși Coresi încearcă a întemeia dreptul limbii românești în biserică prin autoritatea apostolului Pavel.¹ De aceea el, la Evangheliierul său și la două Psaltiri, ce le-a tipărit, zice apriat: «*în sfânta besearică mai bine e a grâi cinci cuvinte cu înțeles, decât 10 mii de cuvinte neînțelese în limbă străină*».

Iată-l deci pe diaconul Coresi lucrând și scriind în adevăratul spirit al bisericii răsăritene, care, cum am văzut, în principiul său extern este biserică națională.

Intrebarea ar fi acum: dacă îndemnul acesta, de desrobire culturală a bisericii românești s'a trezit în sufletul diaconului român Coresi sub influința reformei protestante, ori din trebuința simțită de sufletul românesc de a lucra cu tiparul.

Noi suntem de părerea a doua. Întâi de toate, pentru motivul că — cum am văzut² — înainte de Coresi deja există o traducere a sf. Scripturi, cel puțin în o parte numai, în text slavo-român, și tot astfel existau și alte traduceri de cărți liturgice, așa că lui Coresi îi rămânea numai să tipărească texte românești cu delătu-rarea textului paralel slavon; — al doilea: pentru că dacă Coresi ar fi fost un agent al protestantismului, el ar fi *inceput* a tipări produse literare românești influențate de protestantism, și, mai departe, *ar fi rămas* un agent *con-secvent* al protestantismului. În oricare caz, apoi, Coresi ar fi evitat cu multă scrupulozitate cărțile de serviciul dum-nezeesc ortodox oriental. Coresi deci a căutat să corăs-pundă unei necesități de cultură religioasă și româ-nească a vremii sale, când s'a apucat de tipărirea în ro-mânește a cărților liturgice românești.

¹ I. Corinteni XIV. 19.

² «Rev. Teologică» 1914 pag. 217—232.

Prin prisma aceasta se remarcă încă o împrejurare, care confirmă această părere despre opera lui Coresi. Evangheliierul acestuia este redactat — după cum atinserăm mai sus — în forma anticelor lecționare liturgice, al căror sistem l-am văzut mai sus și la fragmentele de apostol din veacul al XV-lea, găsite în Ardeal. Deci, nici sub acest raport nu avem de a face cu vr'un sistem nou, care să poată fi suspectat din punctul de vedere al ortodoxiei. Din contră, pentru a verifica pe deplin tipărirea acestor cărți corăspunzătoare necesităților spirituale ale ortodoxiei, tipăritorul Coresi a provăzut Evangheliierul, la sfârșitul cărții, cu niște tabele, în cari se arată: la care zi a calendarului oriental, care pericopă sau cetire din sfintele evanghelii este a se ceti, la utrenie și la sf. liturghie; — iar tabelele acestea consună pe deplin cu tabelele la fel ale evangheliierelor rusești — deci ortodoxe — dela finea veacului al XVII-lea și dela începutul celui al XVIII-lea și cu ale noastre de azi.

Opera lui Coresi, cum a inaugurat-o dânsul, stă deci justificată din punctul de vedere al ortodoxiei, iar dacă a avut și cine să-l încurajeze prin cumpărarea tiparelor sale românești, e semnul, că printre românii veacului XVI, prinsese rădăcini de-a binele gândul mai ușoarei mântuirii sufletești prin prefacerea cultului pe limba poporului. Iar la opera aceasta, Coresi se putea angaja cu atât mai ușor, cu cât materialul de tipar — texte liturgice traduse în românește — avea destul deja cel puțin din veacul premergător.

Cumcă la tipărirea cărților liturgice s'a avut în cursul timpului în vedere, începând deja cu Coresi, în cea mai mare măsură principiul și interesele religioase și culturale ale Românilor și ale ortodoxiei și nu ale protestan-

tismului, se vede nu numai din disparent de micul număr al cărților românești, cărora să li-se poată atribui timbrul protestantic, ci mai ales din următoarea împrejurare:

Mai întâi ies din tipar (1560—1570) *Cărți liturgice românești* din cele mai indispensabile, *constituite din Sf. Scriptură*: Evanghelia și Psaltirea lui Coresi; — apoi *cărțile de învățătură*: «Evanghelia învățătoare» (1581) și altele de mai apoi; — după aceea *traduceri din însași Sf. Scriptură*: Palia dela Orăștie (1582) și cu noul Testament de mai apoi (1648) din Bălgrad. Acestora le urmară *cărțile de organizație și de jurisprudență bisericească orientală*: Pravila de Govora (1640), cea dela Iași (1646), — și d'abia mai târziu iese din tipar *cea dintâi liturghie românească*, în Iași, la 1679, când ea se află deja în manuscris românesc, încă de mai înainte, dincoace de Carpați.

Dacă tiparul vechiu ar fi servit unui principiu protestantic, eră firesc, ca Catehismul protestant dela Sibiiu (1544) să fi fost un început al unei serii *întregi* de cărți protestantice, tot atât de amplă ca cea a cărților ortodoxe ieșite din tipar în o ordine sistematică ca cea de mai sus. De fapt însă, cărți în spirit protestantic avem puține și rămân izolate în mijlocul numărului mare de tipare românești liturgice ortodoxe, așa că absoluta preponderanță o au cărțile românești de o tendență pur ortodoxă. Concluzia? — e evidentă: Ortodoxia revenia încetinel, în formele unei vieți culturale românești, la conștiința datorinței sale culturale față de neamul românesc.

III.

Pornirea culturală românească a vechii noastre biserici, inaugurată prin Coresi, însă nu a putut țineă exclusiv linia dreaptă a graiului românesc, inaugurat prin

primul Evangheliar românesc tipărit. Biserica, între binecunoscutele împrejurări politice, create de un stat eterodox și foarte agresiv, cum erà stăpânia protestantă din Ardeal, a fost silită să balanseze în această privință, mai mult ori mai puțin, prin înclinare către *vechiul slavonism*. Iar pricinile acelei balansări pot fi mai multe.

Prima cauză ni se pare a fi, că însaș opera reintroducerii graiului românesc în biserică, se întemeia pe ideia religioasă, care erà ideia primară și în acea epocă, și nu pe ideia națională, care în accepțiunea sa amplă și modernă este productul cultural al timpului mai nou. Aceasta înseamnă însă, nu neexistența pe atunci a simțului românesc, ci numai subordonarea acestuia în raport cu ideia religioasă. Deci politica culturală de atunci a bisericii noastre a fost subordonată interesului religios al *ortodoxiei* noastre.

Din punctul de vedere al ortodoxiei apoi, Ardealul și mai ales părțile, pe unde se aflau primele tipare românești, stăteau sub o influință pronunțată eretică: la Brașov contactul cu Sașii luterani, la Sas-sebeș și Bălgardul Ardealului — contactul cu calvinii, cari se girau uneori și de ocrotitori ai acestor tipare, cari nu odată i-au încărcat cu laude pe principii calvini.

Intre atari împrejurări, pururea bisericosul nostru neam din trecut se află între două focuri mari: unul al ereticilor luterani și calvini din Ardeal, iar celălalt al bănuielilor din afară — din partea bisericilor ortodoxe apropiate: românească, rusească și bulgară — că, prin adopțarea graiului românesc, sprijinit deeretici din *ale lor* considerațiuni și scopuri, Românii ar înclina spre abandonarea ortodoxiei.

Din acest punct de vedere, nici nu e mirare, dacă dejă la 1577 — adecă la 17 ani după editarea primului

evanghelier ortodox *românesc*, sub a căroră durată se puteau colportă bănuieli de abandonare a ortodoxiei — apare Psaltirea *slavo-română* a aceluiaș Coresi.

Cu sistemul acesta bilincv — slavo-român — ne întâlnirăm de altfel și la textele de Apostol, găsite de dl. Iorga tot în Ardeal, — cu acea deosebire însă, că la psaltirea slavo-română, cele două texte sunt aranjate în colonne paralele.

Sistemul acesta bilincv îl vedem și la alte publicații posterioare, și mi se pare a vedeă în el o *venerabilă reacție a celor geloși de conservarea ortodoxiei la Români*, și nici decât o abandonare a graiului românesc dejă îndrăgit în biserică.

Am putea zice și așa, că temători în fața primejdiei de a-și pierde ortodoxia, Românii mai făceau ochi dulci acelor forme vechi și străine ale slavonismului, și pentru motivul, că limba slavonă eră *simbolul unui veritabil ortodoxism*, și totodată eră în evul mediu «legătura vie între toți creștinii ortodocși: Românii dela Dunăre și din Carpați, și Slavii, Bulgarii și Sârbii din Peninzula Balcanică».¹

Cumcă Psaltirea slavo-română dela 1577 — care ni-a dat anză la reflexiunile imediat premerse — este un pro-

¹ I. Bianu: Introd. limbii românești în biserica Românilor. Pag. 17.

E la locul său să adaugem și aceea, că limba slavonă bisericească, încă de mai nainte, eră un mijloc cultural, adoptat și de neortodocși. Regele Matia Corvinul o manua în graiu viu și în scris. Dânsul s'a folosit de ea și în documentul dela 1465, dat Rogusanilor. Chiar de mai înainte de regele Matia, la 1429, regele Sigismund o întrebuințează în documentul dat mănăstirei Tismen (?) în Banatul Severin, ceea ce denotă, că limba aceasta eră nu numai cunoscută, ci chiar și întrebuințată în Cancelaria regală ungară din evul mediu. Turcii, după ajungerea în Europa, s'au folosit de asemenea de limba slavonă bisericească ca de o limbă «diplomatică, așa putea zice: limbă de oficiu», după cum o confirmă aceasta multele documente de ale Sultanilor și Pașălelor turcești. *Ios. Lad. Pič: Abstammung der Rumänen*, pag. 134—5.

duct al ortodoxiei *reaționare* românești, se vede din împrejurarea premergătoare ei, că după ce erezia calvină luase la 1567 hotărîrea solemnă pentru izgonirea de tot a limbii slavone din biserica Românilor, numai ca o demonstrație poate fi socotit faptul, că Coresi, în Psaltirea sa din 1877, revine la vechia formă bilincvă, slavo-română, consacrată oficial de către ortodoxie încă mai înainte de veacul al XVI-lea.

Prin prizma șicanărilor dela Calvinii — șicanări, cari aveau de scop să înlesnească furișarea cât mai ușoară a protestantismului între Români — și prin psihologia reacțiunii ortodoxe între Români: numai pe această cale se poate explica în modul cel mai logic revenirea tiparului românesc la bilincvismul slavo-român, uneori chiar și la exclusivismul slavon, în paguba graiului românesc.

Temeinicia acestei explicațiuni se vede și din împrejurarea, că d. ex. Coresi, român și diacon ortodox, tipări la 1580, în Sas-sebeș, un Sbornic — Carte de slujbe pentru strană — în text slavon, plângându-se, că în timpurile din urmă, adevă pe vremea sa, a experiat «*din partea popoarălor de altă credință*» — în locul prim pot fi înțeleși aci Sașii luterani și mai vârtos Maghiarii calvini, ardeleni — «mare cădere și *mare stricăciune, și căderea sfintelor biserici*, precum și împuținarea dumnezeștilor cărți».

Evident, Coresi, — care plecase pe drumul limbii românești, cel aspru și mângăietor pentru Români, dar plin deocamdată de primejdii din punctul de vedere al ortodoxiei, — voia să salveze ortodoxia prin măsura, *acum conservativă*, a slavonismului.

Coresi, acum, se putea căi, după ce văzuse roadele greșite, de cari și el eră vinovat, pentru că, tipărind, iarăși în Brașov, la 1564, un Molitvelnic, — tradus de «vr'un

Ungur calvinist, care știa românește, sau de vr'un F care știa ungurește,¹ și pe care molitvelnic l-a în cu o prefață în sens reformatoric — a sprijinit și suși lățirea printre Români a ideilor reformatoric

Fără îndoială, Coresi eră vinovat din acest de vedere, dar vinovăția lui a putut să fie mai mu scăpare din vedere a principiului ortodoxiei, or mai probabil — prin sila, cu care va fi fost trata înainte, la tipărirea acelu molitvelnic. Ba se pu aceea, ca altcineva să lucre în sens protestantic mele și fără de știrea și învoirea lui Coresi.

Altmintrea nu poate aveà înțeles logic reveni la a. 1577, la sistemul bilincv: slavo-român, al P sale; cu atât mai puțin la textuarea exclusiv slav Sbornicului său dela 1580; și și mai puțin ar fi ca în sbornicul acesta să se plângă de devastat sericii ortodoxe «din partea popoarălor de altă cre cari popoare nu puteau fi altele, decât Sașii lutei Maghiarii calvini.

Coresi se căiă, dar târziu numai, când prin v — poate singura vină, că s'a lăsat terorizat în ca sa de tipograf — și prin sîlnicia stăpânirii calvine stat, prinsese oarecari rădăcini erezia calvină Români.

Coresi trebuiă, deci, ca la bune prilejuri, să a repară, iarăși prin tipar jignirile aduse ortodox cari, poate, și dânsul eră vinovat. De aceea, spr fluință în sensul vechei ortodoxii, se gândește tipare românești corăspunzătoare acelu scop.

Astfel el, Coresi, de loc după tipărirea sbor slavon apărător al ortodoxiei, se întovărășește cu

¹ I. Bianu; o, c. 11.

, cari erau luterani și deci, ca contrari pro-
i calvinismului unguresc stăpânitor, aveau in-
omun, de a stângenî propaganda calvinismului.
cest chip, ni se pare, aflăm cea mai nimerită
la împrejurarea, că primarul orașului — sășesc
1 — al Brașovului îi dă mână de ajutor lui

și la acest puuct de criză, al ortodoxiei româ-
nejduite chiar și cu cōncursul — intenționat ori
al lui Coresi, vom relua firul cărților românești,
uri referiri explicătoare a raportului dintre graiul
: și biserica noastră veche.

IV.

ăce, mai sus, am înșirat Evanghelia și Psaltirea,
omânești, ale lui Coresi, vom trece acum mai
pe rând, la celelalte cărți ale aceuiaș, înce-
:

Evanghelia cu învățătură, a lui Coresi, tipărită
v la 1581.

cea aceasta este adusă, ca original slavon și or-
n Muntenia. «Lucaciu Hrăjilă» — Luca Hirschel,
)', județ al Brașovului, — spune în prefață: «o
tă în țara rumânească la archimitropolitulu Se-
1 cetate în Trăgoviște... iară eu deacă văzui ce
ă dumnezeiască și cu folosă sufletului și trupului
iară *inima mea se îndulcî și foarte mă*
luminatulă mitropolitul marele ghenadie..... noi
nu lu coresi diaconulă... de o scoase deîn cartea
ă pre limba rumânească împreună și *cu preuții*
zareca șcheailor» adeva din Brașov, citadelă și
i a ortodoxiei.

caciu Hrăjilă» spune și scopul, pentru care a

cheltuit și el cu scoaterea acestei cărți românești: «ca să fie mai lesne și *mai ușor a ceti și a înțelege* pentru oamenii ceia proști».

Primarul Brașovului ne pune pe gânduri cu atașarea sa la opera lui Coresi. «Lucaciu Hrăjilă» ori erà un Român ortodox, dar cu un atare nume, care puteà fi ușor germanizat, eventual erà un Român luteranizat, din care nu se stinsese tot sufletul de odinioară, ori erà un luteran veritabil, gelos de progresele calvinismului maghiar, care ar fi văzut mai bucuros întărindu-se pașnica ortodoxie a Românilor, ca mai puțin primejdioasă luteranilor, decât agresiva propagandă a calvinilor maghiari.

Ori cum ar sta lucrul cu acel județ brașovean, rămâne caracteristic, cum de s'a îndulcit inima lui de o carte per eminentiam ortodoxă după folosința ei liturgică și după doctrina, ce o cuprindeà, și cum de s'a sfătuit el cu un mitropolit ortodox asupra traducerii și tipăririi unei atari cărți, care puteà servi în primul loc intereselor ortodoxe românești și numai în al doilea plan — și d'abià numai indirect — interesului de rivalitate confesională dintre Sașii luterani și Maghiarii calvini, cari din urmă erau sub raportul religios un dușman comun atât al Sașilor luterani, cât și al Românilor ortodocși.

Ori care ar fi părerea asupra lui Coresi și a operei sale, e în afară de orice îndoială, că cărțile lui, ori cum au fost ele, au adunat sufletește, prin vieată culturală, pe toți Românii la olaltă, întemeiând astfel o vieată literară comună a tuturor Românilor,¹ *înlăuntrul și cu concursul bisericii noastre strămoșești.*

Protopresb. *Dr. Gh. Ciuhandu.*

---

¹ N. Iorga: Ist. lit. relig. a Românilor, pag. 84.

Orfanii neamului.

«Cine va primi pe un prunc
ca acesta întru numele meu, pe
mine mă primește.»

Mat. 18, 5.

Poate cunoașteți frumosul tablou ce ne înfățișează pe îngerul păzitor întinzându-și mâna după un copilăș care aleargă sburdalnic să prindă un fluture, fără să bage de seamă că fluturelul în sboru-i săltăreț apucase deasupra unei adânci prăpastii. Mâna ocrotitoare a îngerului oprește pe drăgălașul copil în clipa când era să alunece în prăpastie.

Un astfel de înger păzitor al copiilor trebuie să fie fiecare om cu inimă creștinească. Copiii se învrednicesc din partea creștinismului de o prețuire religioasă și morală, cum n'o mai găsim aiurea. Și din aceasta strălucește sublimitatea divină a creștinismului. Dumnezeu e atât de mare încât nu-i impune mărimea omenească, dar cele ce sunt mici și neînsemnate pe pământ le înalță și le face părtașe mării sale. E un semn de scădere a simțului creștinesc între oameni, când micul popor al copiilor ei nu-l consideră ca pe o frumoasă grădină a lui Dumnezeu, de care trebuiesc îndepărtate toate ispitele și răutățile. Așa o rătăcire se răsbună amar, căci pe urma seminții rele ce o arunci astăzi, va sosi secerișul slab din viitor.

Cu câtă dragoste senină și gingașă tratează Mântuitorul pe copii! Iată ce ne spune evanghelia: «Și aduceau la dânsul prunci, ca să se atingă de ei; iar ucenicii certau pe ceice îi aduceau. Iar văzând Isus nu i-a părut bine, și a zis lor: Lăsați pruncii să vină la mine și nu-i opriți pe ei, că a unora ca acestora este împărăția lui Dumnezeu. Amin zic vouă: Oricine nu

va primi împărăția lui Dumnezeu ca pruncul, nu va intra întru ea. Și luându-i în brațe, și-a pus mâinile peste ei și i-a binecuvântat pe dânșii» (Marcu 10, 13—16). Și cu altă ocazie Mântuitorul a prezentat pe copii drept icoană a acelei calități sufletești, fără de care nimenea nu poate intra întru împărăția lui Dumnezeu. Inima copiilor e deschisă și primitoare pentru toate cele bune; e plină de încredere și nemuncită de îndoieli; e smerită și nu cunoaște deosebiri sociale — ca prințisorii cari se joacă bucuroși și cu copiii oamenilor săraci; e plină de bucurie și liberă de griji; e sinceră și străină de îndărătnicia celor mari; e curată ca apa cea limpede de izvor; e tare în credință și în libertățile sale nu e încătușată de multele forme convenționale ale vieții. Ei bine, împreunați într'o frumoasă armonie aceste însușiri și le aplicați la raportul sufletului nostru cu Dumnezeu: oare nu formează ele podoaba vieții adevăratului creștin? De aceea a spus Mântuitorul că, dacă voim să primim împărăția lui Dumnezeu în inimile noastre, trebuie să fim ca pruncii, iar întru cât ne-am înstrăinat de acest înalt ideal al vieții, lăsându-ne amăgiți de știința cea falsă, de ispitele și de plăcerile cele păcătoase ale lumii, trebuie să ne «*întoarcem*» (Mat. 18, 3) la bucuria credinții, la curățenia și nevinovăția proprie inimei de copil.

Mântuitorul consideră pe copiii ca un *sanctuar*, a cărui profanare constituie unul dintre cele mai grele păcate. În legătură cu aceasta a rostit gravele sale cuvinte despre smintele. Iar smintele se pot da copiilor prin exemple rele, prin vorbe urâte, prin fapte imorale și printr'o educație necreștinească. Mai bine să-ți ciuntești corpul, zice Domnul, decât să smintești un suflet de copil. Cum nici una dintre o sută de oi nu vrei să ți-se rătăcească, așa nu este voia lui Dumnezeu «să piară

unul dintr'acești mici». Când ne gândim cât s'a păcătuit în această privință înainte de războiu, ba chiar și acum în timpul războiului, ni se umple sufletul de groază! În loc ca să se întoarcă și cei mari la nevinovăția copiilor, n'a fost cruțat nici un mijloc pentru a aruncă pe copii în nenorocirea vinovată a celor mari. Intr'adevăr nici o mare n'ar fi prea adâncă, ca să înghită pe toți corupătorii tinerimei (Mat. 16, 6)! Din multe părți se aud plângeri în privința purtării tinerimei. Părinții sunt în războiu, învățătorii în mare parte deasemenea, iar mamele au să îndeplinească ele lucrul bărbaților. Cine să poarte grija tinerimei? Toți cei rămași acasă trebuie să se angajeze, fiecare după ale sale puteri, la această lucrare, pentrucă, oricare va fi sfârșitul războiului, un lucru e lipede: generația viitoare o așteaptă probleme mari și sarcini grele. Prin urmare trebuie crescută pentru ele. Viitorul își are rădăcinile în prezent. Toată lauda se cuvine acelor preoți ai noștri, cari s'au simțit obligați în conștiința lor să substituie pe învățătorii mobilizați. Ochii ageri și plini de iubire părintească ai preoțimii noastre trebuie să se îndrepte în timpul războiului și spre tineretul care a părăsit băncile școalei, dar care n'a intrat în armată. Trebuie aprinsă în inimile tinere flacăra iubirii de Dumnezeu și a iubirii de neam, pentru a le feri de alunecare pe cărări rătăcite. La aceste chestiuni vom mai reveni, pentrucă sunt de o arzătoare importanță și au laturi asupra cărora războiul a aruncat lumină nouă.

*

Dragostea noastră jertfitoare trebuie să se concentreze în aceste timpuri de urgie în mod deosebit asupra copiilor lipsiți de sprijin părintesc: asupra *orfanilor neamului*. Ne plânge inima de durere când ne gândim că mii, ba zeci și sute de mii de frați de ai noștri au căzut

jertfă nevinovată cumplitului războiu, iar copilașii lor de acasă au rămas lipsiți de îngrijitorii și povățuitorii lor, destui dintre dâșii lipsiți chiar de pâinea cea de toate zilele. Ce se va alege de acești copiii, dacă nu li se va veni grabnic într'ajutor? Ce-i așteaptă în viață?

Din mijlocul acestor griji și clădită din dragostea tuturor inimilor noastre creștinești trebuie să se înalțe instituția de salvare: *orfelinatul*. Războiul ne-a dat o lecție — ce e drept prea durereasă — despre jertfă. Până când mai înainte cu anevoie ne puteam hotărî să jertfim câteva coroane pe altarul celor mai sfinte interese culturale ale noastre, acum am dat totul, ce ni s'a cerut. Jertfe de avere am dat. Jertfe de sânge cu prisosință am dat. Dumnezeu, care nici o jertfă nu o lasă neînsoțită de binecuvântările sale, facă să încolțească și să rodească din jertfele noastre binele cel mare ce-l sperăm pentru neamul nostru! Iar noi toți să reținem și să aplicăm *pentru noi*, învățătura, că numai prin jertfe se poate asigura progresul și viitorul unui popor.

Ocaziunea ni se dă. Miile de glasuri nevinovate ale orfanilor strigă după ajutorul nostru. Inimă de piatră să ai și totuș trebuie să te înduioșezi gândindu-te la soarta lor. Nu-i destul să ne împlinim datorința întinzându-le câte o bucată de pâine celor ce se vor abate pe la casele noastre. Acest fel primitiv de-a împărți milostenie acum nu ajunge. Micii orfani trebuesc strânși de pe uliți, scoși din brațele mizeriei și cerșitoriei, adăpostiți într'un *cămin* și împărțaiți de o astfel de creștere, care să-i pună în situația de-a se ajuta ei înșiși în viață și a fi folositori prin munca lor în sânul neamului întreg. Ei sunt ai noștri, ai tuturor. Prin urmare cu toții suntem datori să contribuim la ajutorarea și creșterea lor. Bogații au prilejul să-și arate dărnicia, dar să nu lipsească nici jertfele să-

racilor și banii văduvelor. Să ne unim cu toții în dragostea noastră gata spre jertfe, prin care se va ridica casa de salvare a orfanilor neamului!

Credeam că această dragoste va răsbi deasupra regretabilelor noastre deosebiri confesionale. Dacă n'a avut atâta avânt, atunci și stând alături, dar însuflețindu-ne de aceleași mărețe sentimente, să lucrăm la opera creștinească și națională a îngrijirii de orfanii noștri. Spre mare mângăiere ne sunt știrile despre ajutorul — ridicat deja până acum la o sumă foarte frumoasă — ce s'au grăbit să ni-l întindă frații noștri de peste Carpați. Ei dovedesc, că durerea noastră e și durerea lor, și că inima de frate nu cunoaște obstacole. Domnul să fie cu dânsii!

*

Orfelinatul e însă numai una dintre modalitățile de ajutorare a orfanilor. Mai sunt și altele, atât din partea statului, cât și din partea societății. Un mijloc care în cazuri răslețe s'a practicat până acum și la noi, e creșterea ori chiar adoptarea orfanilor de către familiile lipsite de copii. Apelul în cauza așezării orfanilor din Jina, pe care l-a adresat publicului d-l *Victor Tordășianu*, care are multe idei bune și știe stăruî pentru realizarea lor, a dat dovezi (vezi: «Telegraful Român» Nr. 2, 1916) că acest mijloc poate fi aplicat cu succes și ar trebui aplicat cât mai grabnic față de acei orfani, cari acum, până ce încă nu există orfelinatul, au urgentă trebuință de salvare. În țările, în cari filantropia organizată se bazează pe experiențele unui trecut îndelungat, mulți mai preferă educația în familii față de cea în orfelinate, cu deosebire pentru orfanii de tată. Față de aceștia se susține principiul: copiilor să nu li se iee mamele, mamelor să nu li se iee copiii! Copiii orfani de tată sunt ajutați prin aceia că li se dă mamelor ajutor ca să-i poată susține și crește.

După cum vedem, îngrijirea de orfani prezintă un întreg complex de probleme, atât de ordin material, cât și pedagogic. Comisiunea aleasă de Consistorul arhiepiscopal ca să iee măsurile preparative pentru înființarea orfelinatului ar trebui să-și lărgască programul. Cineva, care la tot cazul trebuie să facă parte din acea comisiune, ar trebui însărcinat să studieze organizarea serviciului caritativ din alte biserici și la alte popoare. Să ne folosim de experiențele altora pe acest teren, adaptându-le împrejurărilor și necesităților dela noi. O chestiune foarte importantă în legătură cu orfelinatul este găsirea și pregătirea suficientă a *personalului de serviciu*. Să grijim din bună vreme ca nu cumva din pricina diletantismului nostru să sufere o întreprindere atât de măreață și necesară. Dar lucrul cel mai arzător de care trebuie să grijim deocamdată e, ca colecta pentru orfelinat să dea rezultatele cele mai bune.

Gândește-te, iubite cetitorule, că astăzi, în ziua când cetești aceste șire ai fi învrednicit de fericirea, de care a fost împărțășit Zacheu, ca să primești pe Domnul ca oaspe sub acopereremântul casei tale. O ce fericire neșpusă! Mântuitorul ni-a făcut și nouă posibilă această fericire. Intru atâta s'a identificat cu pruncii nevinovați, încât a zis: «cine va primi pe un prunc ca acesta întru numele meu, *pe mine mă primește*». Gândește-te că Domnul Hristos umblă pe la noi prin țară, în chipul miilor de copilași rămași orfani pe urma cumplitelui războiu. Vrei să-l primești? Atunci fă, în numele Lui, în duhul Lui, tot ceea ce îți este ție posibil pentru adăpostirea și creșterea bună a micilor orfani ai neamului nostru!

Dr. Nicolae Bălan.

Predică la Dumineca Vameşului și Fariseului.

Zic vouă: S'a pogorît acesta
mai îndreptat la casa sa, decât
acela. Luca, 18, 14.

Iubiți fii!

Cosașul, se știe, înainte de a sosi vremea ierbii, își cum-pără coasă, bătele, își face furcă, greblă și toate uneltele tre-buincioase la strângerea fânului. Uneltele le direge, ascute, ține gata de lucru. Sosind vremea, fără nici o piedecă, se așterne pe lucru. Harul lui Dumnezeu îi mai trebuie și zel de muncă — celelalte cu mare zor merg înainte. Ca cosașul face plugarul bun, ca plugarul secerătorul, îmblătitorul...

La oameni ca aceștia se umplu jitnițele, aceștia au toate dulcețile pământului. Sate împopulate, fețe vesele, vieață înflo-ritoare în toate părțile, unde sunt oamenii harnici. Nemulță-mirile, tânguirile, de greul vieții își iau remas bun dela satele sânguitoare.

Vai însă celuice abia în oara din urmă se trezește. Vai celuice numai când alții sunt în toiul aratului își aduce aminte, că i-ar trebui boi și plug, că ar fi vremea să iasă la câmp. Astfel de plugar nu că nu e chivernisitor, nu că nu câștigă nimic la casă, dar de-a dreptul este mănătorul casei sale. Casa acestuia pururea va fi casa sărăciei și masa lui masa flămân-zilor. Mai bine nu s'ar fi născut omul acela, decât să fie pri-cinuitorul peirei căsenilor săi.

Pricepeți din aceste; cred, foloasele hărniciei și prevederei în ale economiei. În privința trebuinței de a fi harnici lucrători, nici vă pot spune ceva mai bun, decât să vă trimit la cuvintele înțeleptului din Scriptură care zice: *«Puțin să dormi și puțin să șezi și puțin să dormitezi, și puțin să-ți îmbrățișezi cu mânila pieptul, că îți va veni fie ca un călător rău sărăcia și lipsa ca un bun alergător, iară de nu vei fi leneș, veni-va ca un izvor secerișul tău și sărăcia ca un călător rău va fugi dela tine.* (Pilde 6, 10—12).

Iubiților! Dacă scopul cuvântărei mele ar fi numai în-demnul la agonisirea hranei trupești, cu punerea înainte a cu-

vintelor înțeleptului, aș fi terminat cuvântarea. Este însă și altă hrană... hrană cu mult mai înaltă și folositoare omului, hrană ce satură și trupul și sufletul nostru, hrană care dacă o luăm ne simțim întineriți, mai puternici, un fior sfânt străbate parca prin toate încheieturile noastre, și de am fi cât de bolnavi, cât de flămânzi — după primirea ei ne trec toate durerile, toate năcazurile... Hrana aceasta minunată ne învață a o câștiga și ținea Evanghelia zilei de astăzi. De aceea tot în vremea ce la câștigarea hranei trupești v'am îndemnat, datorință am a propovedui și bunătățile hranei celei minunate din Evanghelie.

Mai bine vă dumeriți însă din cazul dat, de aceea il povestesc aci.

Eră un om. Omul eră foarte bogat. Cum nu, când meseria lui eră, vămăluitul! E zisa, că cine cu ce umblă, aceea se lipește de el. Acesta umblă cu banii ce-i strângea dela oameni. De sine înțeles, că dela nime n'a luat mai puțin ca ce se cădea. Lacom a fost, ca ori cine în starea lui. A încasat deci bani preste bani și a grămădit averi preste averi. Nici dânsul nu știă ce are la casă — atât de mare eră dealul averilor. Lumea, cum judecăm și noi când e vorba de bogătani, îl ținea foarte fericit. Și ca și noi, mulți dintre contimporani îi vor fi pizmit fericirea, că e stăpân al averilor așa mari... Astfel judecau alții, dar Vameșul — numele vine dela meserie — știă că nu-i fericit. Averii aveă, nu-i vorbă, dar pe suflet zăceau nedreptățile, lacomiile fără de sfârșit, apăsările de tot felul la câștigarea averilor. Dela câte văduve nu va fi luat bucătura din urmă; pe câți căzuți în cleștele sale, nu i va fi trimis cu uzurăriile în gura morții!... Vameșii de regulă storc și sângele din jertfa lor. Meseria aduce cu sine, să fie tari la cerbice.... Cu bogăția deodată s'au grămădit deci și fărădelegile... ce conștiința trează a Vameșului nu le mai încăpea... trebuia ori să le descarce cumva, ori să crape. A încercat mijlocul dintâi. S'a dus la biserică, a căzut în genunchi și cu fața la pământ. Groaza păcatelor celor multe l-a făcut atât de fricos, că nu îndrăzniă a privi cu ochii la cer. Nici vorbe multe nu puteă grăi de groaza păcatelor. Toată ruga lui constă din 5 vorbe: *Dumnezeule! fii milostiv mie păcătoșului!* Ruga scurtă cum eră, o rosteă cu atâta ferbințeală că emoția se auzeă departe. În momentele de emoție n'a

văzut pe nime și nici prin sufletul lui alt gând n'a trecut, decât gândul, că e păcătos. Tot sufletul, tot cugetul, toată vărutea și-a îndreptat-o la Dumnezeu, cerând a-i descărca povara păcatelor, a-i ușură inima.

Fără să știe poate în acele momente, a împlinit Vameșul cuvintele lui Hristos ce zice: «Iară când vă rugați, nu graiți multe ca păgânii, că le pare că întru multă vorba lor se vor auzi». (Mat. 6, 7), și altele: «Când te rogi nu fi ca fățarnicii, că iubesc în adunări și în unghiurile ulițelor să se roage, *ca să se arete oamenilor*» (Mat. 6, 5). «Tu când te rogi intră în cămara ta» (te adâncește în rugăciune) (Mat. 6, 6)... De aceea rugăciunea a corespuns deplin *duhului* și a străbătut ceriurile. Dumnezeu a auzit-o, a ușurat conștiința păcătosului, l-a iertat și primit în șirul fiilor săi adevărați, căci zice: *S'a pogorît acesta îndreptat la casa sa!* Că ruga sa scurtă și adâncită și îndoirea inimei înaintea milostivului Dumnezeu a adus vameșului vindecarea, se vede de acolo, că Fariseul, care și el s'a rugat alături cu Vameșul, n'a ieșit din biserică îndreptat etc. De ce? N'a eșit îndreptat, pentru că vorbele sale erau curată fățarnicie și lipsite de evlavie!

Iubiților! A avut, cum vedeți, multe comori Vameșul. Nici se putea să nu fie bogăție, când nici el nu-și știă numără banii ce-i aveă îngrămădiți prin toate unghiurile. Dacă totuș ar fi întrebat cineva în momentul acela pe Vameș: Pare-i-se mai de preț bogăția grămezilor sale de aur, ori liniștea dobândită în biserică prin descărcarea conștiinței? — nici pe un moment n'ar fi întârziat cu răspunsul; sus și tare ar fi declarat numai decât: *Toată averea mea nimica este lângă bunătatea, ce am primit-o astăzi! Numai în clipa de față am devenit adevărat bogat!*

Și răspunsul curatul adevăr îl cuprinde.... Se spune, că cineva în vechime invidiă pe un anumit Damocle, că toată ziua stă pe tron de rege, împarte porunci și încassează laude dela supuși. I-a zis deci regelui: «Mi-ar plăcea mult și aș fi fericit să te pot înlocui barem pe o zi!» S'a făcut tocmeala. Servitorul a ajuns pe tron și împărțește porunci. Dar împărțit-a ziua întrecagă? Nu! De-asupra capului său, acățată în un fir de păr atârână o sabie... în tot momentul să cadă și să-i crepe capul... Văzând-o de grab s'a coborât zicând: «Nu-mi trebuie tronul,

prea multe griji are...!» Și iată așa e bogăția. Dacă celce o are, are și câte o sabie damocleană și nu caută să-și îmbogățească cu virtuți sufletul și să-l ușureze de păcate cu căință — cu toată bogăția e cel mai nefericit om; și de altă parte fericit este cel cu «inima curată», deși nu are poate altă avere.

Urmează de aci: Ținta noastră a tuturor trebuie să fie o urmare a pildei din Evangelia de astăzi: anume: *Alătura de truda câștigării traiului de toate zilele, să nu încetăm a agonisi sufletului nostru liniște, care e comoară de cel mai mare preț în această lume.* Scaunul, pe care tronează liniștea e dreptatea. Celce umblă drept, umblă cu *nădejde*, zice Înțeleptul (Pilde 10, 9). Binecuvântarea Domnului pe capul dreptului, aceasta îl *îmbogățește*, și nu se va adauge lui *întristare* (Idem 10, 22). Dreptatea să o și căutăm, de strâmbătate să fugim. Știu, că e greu a ocoli strâmbătatea mai ales astăzi, când toată lumea trăește cumpărând și vânzând ca într'un bâlcu. De atâtea ori primim și dăm bani, că uneori ni se strecoară printre degete și înșelăciunea. Bogatul ca și muncitorul amândoi pot comite strâmbătate. (Ciue se naște să nu aibă păcat?!) Unde însă rîvna este a nu sluji păcatului, se poate îndreptă strâmbătatea. N'avem decât să căutăm persoane nedreptățite, săraci și mișei, biserici, școale și facem milostenie. *Iar peste toate ca cel din urmă remediu, să ne întoarcem la sfântul altar, acolo să cercăm alinarea nedreptății noastre.* Zice tot Înțeleptul: «Fericit este bărbatul ce mă ascultă, și omul care va păzi căile mele, și *priveghiază la ușile mele pururea și păzește pragurile ușilor mele.* (Pilde 8, 34).

Nu ceice cad în păcate, sunt urgisiți de Dumnezeu. Pilda vameșului dă dovadă. Urgisiți înaintea lui Dumnezeu sunt ceice *dorm*, adică continuă a rămâne în păcate. Contra duhului, contra credinței greșesc ei. Și păcatele de felul acesta sunt cele mai grele. Este scris: Tot păcatul și hula se va iertă oamenilor, iară hula, carea este asupra Duhului, nu se va iertă oamenilor. Și oricine va zice cuvânt împotriva Fiului omenesc se va iertă lui, iară celece va zice împotriva Duhului sfânt, nu se va iertă nici în acest veac, nici în celce va să fie (Mat. 12, 31—32).

Să ne ferim deci cu totdinadinsul de îndărătnicirea în păcat, ca de cea mai mare călcare de lege.. și să luăm calea

căinței, care sufletului asigură vecinicia, iar nouă celorce suntem încă în viață ne împrumută traiu liniștit, fără griji!..

.....
.....
Iubiților! Din Dumineca aceasta și-a luat începutul și prin toate Duminecile până la Sf. Paști se cântă cântarea ce începe: Ușile pocăinței deschide nouă. Atât această cântare, cât și cele ce perondează de aci încolo, vor fi pline de evlavie, pătrunzătoare până la rărunchi. De ce a întocmit aceste biserica? Vrea să ne arete, că de astăzi încolo urmează pentru creștini *zile de înălțare sufletească, zile, în cari se poate și trebuie să se apropie de Dumnezeu, care este izvorul mângâierii omenești*. Să venim prin urmare în număr tot mai mare la biserică, să plecăm inimele și genunchele, ca Vameșul, în fața Celuice în mâna sa ține soartea noastră, să-l rugăm tot mai ferbinte spre a ne da mângâierea. *Fericite sunt slugile acelea pe care venind Domnul, le va afla priveghind* (Luca 12, 37). Amin!

Vasile Gan
protopop.

Pilde și asemănări.

„**Veniți!**“ Când cete mari (caravane) de călători trec peste întinsele pustii așternute cu nisip, trimit în toate părțile cercețași, ca să găsească izvoare cu apă răcoritoare. Cel ce a dat mai întâiu de un astfel de izvor, strigă cu glas puternic soțului care e mai aproape de dânsul: «**Veniți!**» — acesta dă strigătul de chemare mai departe, și așa trece din gură în gură până ce l-au auzit toți, și apoi se adună ca să-și stâmpere setea la izvor.

Așa trebuie să facem și noi creștinii. Noi am auzit vestea cea bună, solia cea mântuitoarea despre Domnul nostru Isus Hristos, care a pironit păcatele noastre pe cruce. Noi am găsit izvorul cel cu apă vie, de aceea trebuie să chemăm și pe frații noștrii, zicându-le: «**Veniți!**»

«**Veniți** la mine toți cei osteniți și însărcinați, și eu vă voi odihni pe voi» (Mat. 11, 28). Dela Domnul iese strigătul «**Veniți!**» El zice «**Veniți** la mine», adecă nu la vre-o făptură, ori la vre-o învățătură omenească, ci la Domnul suntem chemați.

Chemarea aceasta se îndreaptă către toți oamenii. Toți trebuie să se apropie de Domnul, căci toți sunt osteniți și însărcinați, iar sarcina cea mai grea a tuturor este păcatul. «Și veniți să ne întrebăm, zice Domnul: și de vor fi păcatele voastre ca mo-horâciunea, ca zăpada le voiu albî, iar de vor fi ca roșala, ca lâna le voiu albî» (Isaia 1, 18).

Toți să luăm jugul Lui asupra noastră, toți să pășim pe urmele Lui și să ascultăm de poruncile Lui. Atunci ne vom împărtăși de făgăduința ce ne a dat-o, că: «Eu vă voiu odihni pe voi... și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Mat. 11, 28 - 29).

Domnul a zis: «De însătoșază cineva, să vie la mine și să bea» (Ioan 7, 37), iar lui Zacheiu i-a spus: «Grăbește de te pogoară, că astăzi în casa ta mi-se cade să rămâi» (Luca 19, 5).

Duhul Domnului strigă prin glasul prorocului: «O voi toți cei însetați, veniți la apă, și câți nu aveți argint, veniți, cumpărați și mâncați. Da, veniți, cumpărați vin și lapte fără de argint și fără de preț» (Isaia 55, 1).

Mântuitorul nostru zice: «Eu sunt pânea vieții; cela ce vine către mine, nu va flămânzi și cela ce crede întru mine, nu va înseta nici odată» și «Pe cela ce vine către mine nu-l voiu scoate afară» (Ioan 6, 35—37).

Domnul cel înălțat, din mărirea ceriului zice: «Și duhul și mireasa zice: vino. Și cel ce aude să zică: vino. Și cel însetat să vie. Și cel ce voiește, ia apa vieții în dar» (Apocal. 22, 17).

Când Filip a găsit pe Domnul, a zis: «Vino și vezi» (Ioan 1, 46). Femeia Samariteană a chemat pe cei din satul ei: «Veniți de vedeți om, care mi-a spus mie toate câte am făcut; nu cumva acesta este Hristos?» (Ioan 4, 29).

Veniți! «Pe voi o oamenilor vă rog și glasul meu se îndreaptă către fii oamenilor» (Pilde 8, 4)

Vino, tu păcătosule! «Acesta pe păcătoși primește» (Luca 15, 2).

Vino, tu cel pierdut! «Că a venit Fiul omului să caute și să mântuească pe cel pierdut» (Luca 19, 10).

Vino, tu cel care ai lipsă de multe! «Fie ție precum voiești» (Mat. 15, 28).

Vino, tu cel întristat! Cel ce a luat asupra Sa durerile noastre îți zice: «Nu plânge».

«Veniți, că totul e gătit!» Veniți fără zăbavă! Veniți la Hristos Mântuitorul! Veniți!

*

Țineți ziua Duminicii! Au fost odată șapte surori, cari trăiau împreună în casa ce le rămăsese moștenire dela părinți. Șase dintre ele mergeau la lucru, iar a șaptea grijea de ale casei. Când cele șase surori se întorceau obosite dela lucru, găseau casa curățită, luminată și toate în cea mai bună rânduială. Ele se bucurau și laudau pe sora lor cea de-a șaptea. Așa a trecut o bucată de vreme, până ce una dintre surori, vrând să se arate mai înțeleaptă decât celealalte, începù să bajocorească pe sora cea de-a șaptea, zicând că-i o leneșă și o pierde vară, fiindcă nu merge și ea în rând cu celealalte la lucru. Vorba rea, spusă și azi și mâne, a intrat dela o vreme și în urechile celoralalte surori, încât într'o zi au silit pe sora care rămâneà acasă să meargă și ea la lucru. Când s'au întors sara acasă, au găsit casa nemăturată, neluminată, masa neașternută, nimic gata de mâncare și nici o ființă care să le întimpine cu fața veselă și cu vorbe bune. Numai acum văzură ele ce nebunie au făcut și se simțiră și mai nenorocite și părăsite ca mai înainte. De atunci încolo au lăsat pe sora lor cea de-a șaptea iarăși acasă, și așa s'a întors de nou bucuria în casa lor.

Așa este și Duminica între celealalte surori ale ei: ea este ziua care dă lumină, căldură și binecuvântare celoralalte zile de peste săptămână. Numai acel om și numai acel popor, care cinstește ziua Domnului cum se cuvine, cercetând sfânta slujbă din biserică, petrecând în rugăciuni și în gânduri cucernice, numai acela are bucurie de vieață și spor la lucru în celealalte zile de peste săptămână.

*

Ucide răul până ce-i mic! La un părinte bisericesc, cunoscut ca om foarte evlavios și înțelept, au venit doi tineri și i-au pus următoarea întrebare: «Părinte, te rugăm să ne înveți, ce să facem ca să ucidem poftetele cele rele din lăuntrul nostru și să ne scăpăm de obiceiurile cele păcătoase?»

Bătrânul zise unuia dintre tineri: «Scoate din pământ acest stejărel!» Tinărul l-a putut smulge ușor cu o mână, căci stejărelul era mic.

«Smulge din pământ și pe celalalt!» — zise bătrânul. Și pe acesta l-a putut smulge tinărul, dar numai cu o oarecare încordare, căci stejărelul era mai înalt și mai puternic decât cel dintâi.

«Smulge acum și pe cestalalt!» — zise a treia oară bătrânul, arătând cu mâna spre un stejărel de înălțimea unui om și care avea rădăcini destul de puternic înfipte în pământ. Tinărul ș'a încordat toate puterile, ba a chemat într'ajutor și pe fratele său, dar n'au fost în stare să smulgă din pământ stejărelul.

«Vedeți, dragilor mei» — le vorbi bătrânul — «patimile și deprinderile cele rele se aseamănă cu acești pomișori. Până ce sunt încă mici și puțin înrădăcinate, omul cu voință tare le poate smulge din inimă, dar dacă au avut vreme să se înrădăcineze și să crească mari, e greu de tot să te scapi de ele. Luptați-vă deci de cu bună vreme împotriva patimilor și a deprinderilor celor rele și nu le lăsați să prindă rădăcini în inimile voastre. Ucideți răul până ce-i mic!»

*

„Ispitiți Scripturile!” O legendă veche ne spune că, pe când zăcea Adam pe patul de moarte, a trimis pe Sit la poarta raiului ca să-i aducă un rod din pomul vieții. Cheruvimul care era la poarta raiului a spus că nu are voie să dea nimănui roade din pomul vieții, dar mișcat de nevinovata cerere a copilului i-a dat câteva frunze de pe pomul vieții. Când i-le-a adus lui Adam și acesta a simțit miros din raiu, i-s'a luminat toată fața ca de o rază de nădejde și apoi a murit mângăiat. Așa sunt și frunzele Bibliei: frunze de pe pomul vieții, cari au miros din raiu, din patria vieții celei adevărate și veșnice. Deci să cetim în sfta Scriptură cuvintele vieții celei de veci!

N. B.

Mișcarea literară.

Mamă și fiu. Traducere de I. Mihălcescu. București. Prețul: 70 bani.

Contrarii credinței au înțeles de mult timp ce mijloc potrivit, pentru ca să facă curs printre oameni ideilor lor scrintite, sunt scrierile de literatură frumoasă. Prin schițe și nuvele răspândite prin presa zilnică și prin revistele literare, prin drame și romane, ei pun în vânzare multă otravă sufletească pe piața largă a publicității. Să nu credem, că clasa intelectualilor noștri e ferită de această otravă. Scriitorul acestor rânduri a văzut foiletoane tăiate din ziare budapestane circulând din mână în mână printre intelectuali din familii românești de seamă. Cum educația religioasă a celor cari arată interes față de o asemenea lectură e șubredă, ușor primesc în sufletele lor tot felul de idei, prin cari se înstrăinează rând pe rând de credința și biserica noastră.

Acest rău nu-l putem combate, decât prin o bună literatură de propagandă religioasă, care prin o formă frumoasă, să facă să se strecoare în suflete învățăturile creștinești. Grație unor harnici traducători, avem un început destul de bun pe terenul acesta. Cu o seamă de scrieri literare cu colorit religios ne-am ocupat în Nr. 2 din anul 1911 a acestei reviste. De atunci au mai apărut câteva scrieri de acelaș fel datorite zelului alor doi ierarhi din biserica României. P. S. Sa păr. episcop Nicodem al Hușilor ni-a dat în traducere frumoasă o scriere a lui Petrov «*Un păstor model*», iar din peana P. S. Sale păr. arhiepiscop Antim dela Iași avem câteva povestiri foarte atrăgătoare.

Literatura de acest fel s'a sporit în timpul din urmă încă cu o publicație, pe care o recomandăm cetitorilor noștri cu deosebită bucurie. E cea anunțată în fruntea acestor șire și datorită d-lui profesor dela facultatea teologică din București Dr. I. Mihălcescu. Teza acestui captivant și educativ roman e, că prin suferințe omul poate ajunge la credință, iar credința e lumina sufletului și a vieții. Traducerea e din nemțește și e ținută într'o limpede și frumoasă limbă românească. E una din

cele mai potrivite lecturi în această vreme, când sufletele noastre sunt copleșite de suferințe pe urma ravagiilor produse de înfricoșatul războiu. (Se poate comanda prin librăria Krafft din Sibiu).

N. B.

*

„**Veniți după mine!**“ — „**Eu sunt!**“ sau Glasul Domnului Hristos în bucuriile și suferințele din viața noastră, de *preotul N. Runceanu*. București, 1915. E o broșurică de cuprins religios, în care se tâlcuesc cuvintele Mântuitorului puse în fruntea broșurei. Întâiul, e cuvântul de chemare adresat pescarilor de pe Marea Galileii, ca să-i urmeze, și îi va face pescuitori de oameni. Atunci a fost cuvântul de chemare la ucenicie, iară de atunci a rămas cuvânt, ce cheamă pe toți creștinii a urmă Domnului, pentru a-și dobândi mântuirea sufletului. Fiecare după felul slujbei și al ocupațiunii sale are o chemare aici pe pământ, ca și pescarii, se cuvine însă a urma pildei acelora, cari la glasul Domnului și-au lăsat mrejiile, pentru a-i urmă. Nouă nu ni se cere a ne lăpădă cu totul de rosturile lumești pe cari le avem, ci ni se cere ca acelea să le întocmim așa fel, ca să dovedească că am înțeles și ne încredem deplin în Celce a spus despre sine «eu sunt calea, adevărul și viața» și al cărui glas se deslușește tot așa de luminat în vremea de azi în glasul de chemare al Bisericei-Sale, precum și în mulțimea de împrejurări și lucruri fericite ori nenorocite, ce ne împrejmuesc, și pe cari cercând să le pătrundem și înțelegem, vom găsi că în toate e vocea Celuia-ce a spus: «Pe celce vine la mine, nu-l voi scoate afară deșert».

Al doilea, «eu sunt, nu vă temeți!» e cuvântul de îmbărbătare al Mântuitorului către apostolii primejduiți de valurile mării înălțate de vifor. Acelaș glas de îmbărbătare îndeamnă la încredere în Domnul în mijlocul furtunilor vieții pe ceice îi urmează cu credință. Domnul a făgăduit să ne scape de furtună, dar nu de a o împedecă să nu o întâlnim. Nu putem fi scutiți de încercări, de dureri, năcazuri, amărăciuni și suferințe, ele sunt probele pentru a dovedi credința și alipirea noastră către Părintele ceresc, care însă nu uită pe fii săi, mai ales în grelele zile de încercare, cari sunt chiar necesare omului, ca și doctoriile, oricât de amare, pe cari tata le dă fiului său bolnav,

pentru a-l scăpa de primejdia morții. Focul suferințelor departe de a ne mistui, ci mai mult ne apropie de izvorul vieții, căci ca și apostolilor săi Mântuitorul ne întinde mâna, ne strigă: «nu te teme, Eu sunt», și te voiu scăpa. De sigur pentru întărirea acestei nădejdi se cere omului credință, credință tare, credință vie, dovedită în fapte... Această a doua parte e o prelucrare după Newman Hall. Broșura conține o lectură bună, potrivită a întări sufletele amărâte pe urma grelelor încercări, de cari avem parte în aceste vremuri cumplite. Se poate comanda dela librăria Krafft din Sibiiu.

P. M.

*

Trei scrisori către soldați de preotul *George Navrea*, Arad 1915. Astăzi, când e atât de seracă la noi literatura menită să dea razim, îndemn și întărire sufletească iubiților noștri eroi de pe câmpul de luptă, orice încercare în direcția aceasta — fie ea cât de modestă — e bine venită. De aceea nepretențioasa broșură a preotului G. Navrea nu e o lucrare de prisos.

Cărticica conține trei scrisori, scrise în formă de răspuns la răvașul fictiv al unui soldat, căruia abia înfricoșatul războiu a fost în stare să-i arete «calea vieții». Miezul epistolei dintâiu l-am putea concentra în eternul adevăr biblic: «căci prin foc se vor lămurii toate»... Sufletele se purifică prin năcazuri ca aurul prin foc. A doua conține Simbolul credinței amplificat și desvoltat cu destulă claritate și precizie. Măduva celei de a treia o formează expunerea pe scurt a celor 10 porunci. Urmează îndemnuri spre credință vie — nu cumva sentimentul religios, deșteptat de asprimea zilelor noastre să rămână un fel de «Timor fecit deos». Cele 24 pagini sunt scrise cu duh și dragoste.

*

Oaspele blăstămat de *D. I. Cornilescu*. București. — O carte pentru ceice — nu o vor ceti. Subiectul ei... l-ați găcit: detestabilele efecte ale beției. Lipsa «interesantului» în povestire o compenzează căldura și sinceritatea expunerii. Mai mult: întâlnești momente, cari te emoționează... Cartea e lipsită de răceala «moralistului» teoretic, căci subiectul e concretizat într'o istorioară, care desvoaltă tema din cugetarea lui Iorga: Omul bețiv își omoară mai întâi năcazurile, apoi vieța.

În limba traducerii nu se observează obicinuital «artificial» și fraze «trase de păr». De aceea broșura se cetește ușor.

*

N. C.

Istorieoare biblice pentru elevii școalelor gr.-or. române, de *Nicolae Crișmariu*. Ediția V. Caransebeș 1914. Prețul 45 fileri pag. 103.

Catehizația în școalele noastre, în felul cum s'a făcut până acum, nu dă roadele pe cari le dorim. Cauza în parte e a se căuță și în lipsă de manuale corespunzătoare.

Manualul de față cuprinde material din istorioarele biblice pentru clasele II, III și IV ale școalelor elementare și poate fi folosit cu multă ușurință și cu rezultat de cătră celce cunoaște scopul și întocmirea planului de învățământ din 1911. Folosirea lui ar deveni și mai practică, dacă s'ar marcă întrânsul împărțirea, gruparea materialului după clase. Astfel unitățile metodice s'ar putea deosebî mai cu înlesnire și s'ar putea împărți materialul sub raportul duratei predării diferitelor unități metodice.

Și așa cum este manualul e de o valoare recunoscută și prin aprobarea lui din partea veneratelor Consistorii, din Caransebeș, Arad și Oradea-mare. Se poate procură dela librăriile diecezane din Arad și Caransebeș.

Istorieoare bisericesti pentru elevii de V-a și VI-a clasă a școalelor elementare gr.-or. române, de *Nicolae Crișmariu*, Caransebeș. 1914 Ediția III. Prețul 40 fileri, pag. 72.

Manualul acesta e de o valoare practică mai mare ca manualul: «Istorieoare Biblice». Acest fapt rezultă din împrejurarea, că nu se ivește nici o greutate la împărțirea materialului după clase, pentrucă planul de învățământ împarte materialul întreg al istoriei bisericesti universale așa, ca el să fie predat în clasa V. Iar pentru clasa a VI-a planul de învățământ prescrie Istoria specială a bisericii române. Manuarea cărții deci nu cauzează nici o greutate, căci inșăș e împărțită în două părți, conținând partea primă materialul pentru clasa V și partea doua materialul clasei a VI-a, adecă istoria specială a bisericii române.

O mică observare e a se face și aici la partea primă, din care lipsește cu desăvârșire chiar și menționarea părintelui ortodoxiei, adecă a lui Atanasiu cel mare, care e luat în plan.

De altminteri manualul e scris într'o limbă corectă și în stilul cel mai potrivit. E aprobat de Ven. Consistoriu din Arad, Caransebeș și Oradea-mare.

*

Catehism pentru elevii școalelor elementare gr.-or. române Caransebeș 1915, de *Nicolae Crișmariu*, Ediția IV-a. Prețul 40 filleri, pag. 71.

Manualul acesta are o introducere menită să facă pe elevi a înțelege, ce e catehismul. Această țintă nu o ajunge însă autorul, căci nu poate face pe elev să înțeleagă, ce e catehismul. La întrebarea: ce cere religiunea creștină dela noi, se răspunde credință, iubire și speranță. La întrebarea: de unde aflăm aceasta, avem ca răspuns: din cuvintele Sf. Scripturi și se citează trei locuri din Sf. Scriptură. După acestea îndată vine întrebarea: Unde se cuprinde învățătura despre credința, iubirea și speranța creștină, ni se spune, că se cuprinde în catehism. Evident, că în felul acesta nu putem ști, ce e catehismul. Ba câtă vreme la întrebarea precedentă s'a răspuns, că despre aceste virtuți aflăm cele de lipsă în Scriptură și acum deodată la întrebarea ce vine, răspundem, că: în catehism, — putem produce nedumeriri în mintea elevilor.

Altcum manualul poate fi întrebuințat conform planului de învățământ. Materialul e grupat după cele trei virtuți teologice. Mai mare înlesnire ar avea însă catihetul, dacă ar avea împărțit materialul după clase, și anume așa, precum prescrie planul de învățământ și îndreptarul metodic din 1911. Autorul acestui manual la o altă ediție ar putea — și spre aceasta are competența necesară — grupa materialul așa, ca să fie bine marcat materialul semestrului al doilea din cl. IV elementară și materialul clasei a V-a. Pentru fiecare an făcând o determinare precisă a unităților metodice, am avea un manual de catehism cu mai multe condiții de practicitate.

Pe terenul compunerii catehismelor trebuie să fim foarte cu grijă și cu deosebită muncă trebuie să tindem spre scopul urmărit de catehism: să creștem creștini cu convingeri sănătoase. Manualul acesta încă e aprobat de Veneratele Consistorii din Caransebeș Arad și Oradea-mare.

Dr. Gh. Comșa

CRONICĂ

Recunoaşterea religiunii izlamite. Dieta ungară în şedinţa dela 13 Ianuarie a primit proiectul de lege despre recunoaşterea acestei religiuni. De sigur îndemn la acest proiect, adus în dietă într'o vreme când nu se discută decât chestiuni de războiu, au dat împrejurările politice. În temeiul art. 43 de lege din 1895 şi această religiune aveă asigurată şi până acum libertatea religioasă, precum şi în viitor practica religioasă, principiile, învăţăturile şi instituţiile sale se vor putea validită tot numai în marginile legilor de până acum ale statului. Prin urmare va fi exclusă poligamia, căci căsătoria legală nu se va putea contractă decât în temeiul art. de lege 31 din 1894.

Nu atât deci o regulare a stărilor de drept a acestei religii în stat, ci mai mult motive politice au îndemnat pe legiuitorii ţării să manifeste deosebită sollicitudine faţă de izlamicism, ca o recunoştinţă faţă de Turcii, cari s'au alipit cu statornicie cătră puterile centrale în acest războiu mondial.

Religiunea izlamică a fost însă numai recunoscută prin lege, nu recipiată, căci drepturile istorice îi lipsesc pentru a fi înşirată între religiunile recepte, cari de altfel nici nu mai pot fi sporite. Totuşi legislaţiunea a voit prin această recunoaştere să o ridice faţă de confesiunea baptistă, care trebuie să-şi aştearnă principiile de credinţă şi practică religioasă spre aprobare ministrului de culte, pe când nou recunoscuta religiune nu mai are îndatorirea aceasta, rămânând ca să obţină aprobare specială în viitor numai pentru statutele organizării comunităţilor religioase, întrucât legea de acum an-

ticipiază recunoaşterea principiilor de credinţă tuturor confesiunilor izlamite, ştiut fiind că izlamul încă e împărţit în confesiuni. Asemenea au favorul, pe care confesiunile recunoscute nu-l au, că fii părinţilor de religiunea izlamică, cercetând şcoalele ţării, vor fi instruiţi în cele religioase după învăţăturile religiunii lor, pe când fii unor părinţi aparţinători unei confesiuni numai recunoscută, nu pot fi instruiţi după învăţăturile acelei confesiuni, ci se supun instrucţiei unei confesiuni recipiate, de regulă aceleia pe care au părăsit-o părinţii.

S'au scos la iveală în dietă şi principiile cari contrazic acestei recunoaşteri a religiunii izlamite, dar majoritatea privind chestiunea numai din punctul de vedere al politicii internaţionale şi sub influinţa opiniei publice favorabile, a votat legea fără a-i face opoziţie. În ţara noastră nu sunt decât câteva sute de suflete mohamedane, pe insula Ada-Kalé. p.

† **Episcopul Vasile Hossu.** Biserica greco-catolică a îndurat o grea pierdere prin moartea episcopului Oherlei. Nu ajunge jertfa atâtor vieţi stânse fără vreme în uraganul acestui războiu înfricoşat, ci trebuie să ne despărţim pe neaşteptate şi de atâţia bărbaţi luminaţi, cari nădăjduiam să ne fie străjeri vâjnoşi, stâlpi de întărire în clipele de cumpănă grea, ce poate să ne mai ajungă. Dar orânduelile Provedinţei divine nu noi le vom cumpăni, ci primindu-le cu smerită supunere, să căutăm a împlini cu îndoită strădanie lipsa celorce ne-au părăsit în aceste timpuri amare.

În Episcopul Hossu biserica greco-catolică deplânge pe arhiereul vrednic, care cu minte ageră a condus trebile eparhiei de Gherla, ca și mai înainte ale celei dela Lugoj; ea jelește moartea unui bun și blând părinte, care a priveghiat, a alergat și a muncit fără preget pentru înaintarea supușilor săi în această vieață, și a ostenit cu râvnă multă pentru înălțarea și mântuirea sufletelor încredințate cârmuirii sale.

Impărtașim și noi doliul bisericii gr.-catolice și îndeosebi a eparhiei Gherlei, care n'a avut norocul să se bucure decât pe scurtă vreme de arhiereul de care legase atâtea nădejdi și care croise cu înțelepciune planul înălțării ei.

Dorim ca celce va urmă pe scaunul văduvitei eparhii să fie un apostol adevărat al legii Domnului, și un stâlp de lumină pentru neamul nostru.

† **Dimitrie Machi Ardelean.** Pușini vor fi cei cari l-au cunoscut pe fostul notar din Giula-Vărsand așa, cu suflet nobil și înțelegător, cum el s'a dovedit la moarte. Din averea pe care a strâns-o cu cinste și omenie a făcut un dar obștei române ortodoxe, o fundație, care nu prin mărimea sumei de 10,000 coroane se impune, ci concepțiile de vieață, înțelegerea adâncă de care a fost animat un notar dela sate dau valoare neperitoare faptei sale. Donația a făcut-o eparhiei Aradului pentru *trimiterea teologilor talentați în străinătate, spre perfecționare în arta oratoriei.* Un notar pentru lățirea cuvântului lui Dumnezeu între oameni — iată ce surprinde atât de mult într'o vreme când cultura, civilizația fără religiozitate ține lumea mare departe de Biserică, departe de legea Domnului. Un notar, un ofician în administrație, de cari sunt atâtea în cuprinsul

neamului românesc, cât de luminos se înalță nu numai din rândul semenilor săi, ci prin concepția sa, prin dreapta înțelegere a celei mai vitale probleme din vieața unui neam și a omenirii întregi, el se ridică chiar peste toți binefăcătorii noștri. Căci ce este mai vrednic de laudă și recunoștință decât să frângi mulțimei *pânea vieții*, care este cuvântul lui Dumnezeu, sau măcar să dai posibilitatea ca din agonisita ta alții, cei chemați, păstorii de suflete, să formeze un izvor statornic din care să se reverse roadele binecuvântate ale propoveduirii învățăturilor creștinești, menite a prefăce și a înălța omenirea.

Ce explicare să dai unui astfel de fapt? Desigur răposatul a făcut parte din acea generație de notari cucernici, strâns alipiți de biserica strămoșească, cari își țineă ca o datorie să înceapă însuși doxologia mare în Dumineci și sărbători din scaunul de după strană, care niciodată în vremea slujbei nu rămâneă gol, și își țineă de o mândrie că poate ceti în biserică cuvântul cazaniei, pe care poporul o ascultă cu drag și mângâiere. Notarul eră pe atunci și un părinte al poporului...

Dumnezeu să-i facă odihnă bună în lăcașurile dreptilor! Biserica îl va pomeni în rândul marilor săi binefăcători, ca pe un adânc înțelegător al nevoilor credincioșilor săi. Și cu recunoștință îi vor păstra amintirea și alte instituite cărora le-a împărțit daruri: «Astra» 1000 cor. Fond de teatru 1000 cor. Fond. ziaristilor 500 cor. Biserica din Vărsand pentru scopuri culturale bisericesti 3000 cor. și alte 2000 cor. pentru edificarea unei case de întrunire a comitetului parohial. Și vor fi zis din inimă un «Dumnezeu să-l ierte» și săracii cărora s'au împărțit 500 cor. în ziua înmormântării.

✦ **Pentruce a întârziat apariția „Revistei Teologice“?** Ne simțim datori să dăm onorațiilor noștri cetitori explicații, pentruce a întârziat până acum apariția revistei noastre. Cauza principală a acestei întârzieri e următoarea: *cu sfârșitul anului 1915 datoria noastră la Tipografia arhidiecezană se urca la considerabila sumă de 7968 cor. 57 fil.* Adecă: dupăce am muncit 9 (zis: nouă) ani de zile pentru a ținea aprinsă o luminiță spirituală pe seama preoțimei noastre, drept răsplată ne amenință datoria de mai sus! Iși poate închipui oricine cu ce tragere de inimă poate lucra cineva între asemenea împrejurări. Hotărârea ce o luasem a fost, ca, pe lângă toată durerea ce ni-o pricinuia părăsirea unui prietin vechiu, să sistăm apariția revistei, iar față de restanțieri să facem pașii ultimi, pentru a ne încasa abonamentele, cari numai de pe cei 4 ani din urmă trec peste suma de 25,000 coroane.

Acum situația aceasta s'a ameliorat! Grație îndeosebi preoțimei din arhidieceză, cu începutul anului acestuia din încasările făcute *am achitat partea cea mai mare din datoria revistei.* Ni s'a luat parcă un sloiu de ghiață de pe inimă! De aici înainte existența revistei credem că e asigurată. Cu nou curaj și cu nouă dragoste vom continua munca noastră în interesul culturii preoțimei noastre.

Nu vrem să lipsim dela datoria noastră îndeosebi în aceste vremuri grele, când scrisul românesc s'a împușinat și când preoțimea simte trebuința unei cât mai bune orientări și întăriri sufletești în misiunea ce o îndeplinește. Răsboiul a aruncat nouă lumină asupra multor chestiuni de viață bisericească, cari trebuiesc discutate pentru folosul tuturor. Încă în

numerele următoare vom începe o serie de articole de acest cuprins.

Nu mai puțin ne privesc pe toți chestiunile dela ordinea zilei din biserică noastră. În urma agitațiilor ce se fac în vederea întregirii scaunului mitropolitan, s'au ivit fenomene dure-roase, pe cari cu optimismul nostru din timpuri de pace le credeam imposibile. Dacă a trebuit să ne înnoim cândva dragostea și devotamentul nostru față de sfânta noastră biserică strămoșească, acum trebuie. Precum primii creștini aveau o «inimă și un cuget» față de strămtorările din afară, între cari se găseau, așa să fim și noi, preoțime și popor, astăzi. Interesele bisericești, care e corabia de mântuire a neamului nostru celui credincios, să le ridicăm mai presus de toate!

La întărirea dragostei noastre față de biserică și a solidarității noastre sufletești vom lucra și de aici înainte. Pe lângă toate greutățile cu cari am luptat, revista noastră și-a câștigat un cerc credincios de cetitori și aderenți cari o apreciază. Ne-am putut convinge despre aceasta și din îndemnurile și încurajările de-a o contiua, ce le-am primit în timpul din urmă.

*
✦ **Premiile „Rev. Teol.“** Paralel cu revista, vom publica și «*Biblioteca bunului păstor*», ale cărei publicații folositoare pentru practica pastorală le împărțim *gratuit*, ca premii, celor ce și-au achitat întreg abonamentul la revistă. Pentru anul acesta dăm ca premiu un foarte frumos volum cu *26 de predici*, cari conțin „*Tâlcuirea crezului*“ și sunt datorite P. S. Sale părintelui *episcop Nicodem al Hușilor*, bine cunoscut cetitorilor noștri ca scriitor bisericesc. Predicele P. S. Sale sunt o propoveduire *sistematică* a învățăturilor bisericești ortodoxe, după

ordinea în care se găsesc formulate în simbolul credinții. Sunt ținute pe înțelesul poporului și sunt foarte acomodate pentru a le ceti în aceste vremuri, în cari numai din cuvântul Domnului se mai pogoară raze de mângâiere și lumină în sufletele cernite de durere.

Predicele nu se vor pune în vânzare, ci se vor da *numai ca premiu* abonaților revistei, cari vor fi achitate *întreg abonamentul pe anul 1916 până cel mai târziu la 10 Mai st. v. a. c.* Prin urmare cei ce doresc să beneficieze de premiu, grăbească a trimite abonamentul, în care scop în corpul acestui număr am pus câte un mandat postal.

Patronajul tinereții. În lipsa unei supraveghiere și povățuirii destul de severe, tineretul care încă n'a intrat în oaste s'a datat la obiceiurile rele și excese de tot felul, pentru curmarea cărora în unele locuri au întreprins cu măsuri energice forurile militare. În Germania cele mai aspre măsuri în privința aceasta le-a luat comanda corpului I de armată bavarez. Printr'un ordin publicat de curând oprește fumatul pentru tinerii *sub 17 ani*. Dacă acești tineri vor fi găsiți fumând pe drumuri, pe străzi și piețe, vor fi pedepsiți, ca și vânzătorii cari le-au vândut tutun ori țigări. Tinerilor sub 17 ani nu le este permis să intre în birturi decât numai în societatea unor persoane mature, dar și aceasta numai *până la orele 9 seara*; după această oră acei tineri n'au voie să stea în birturi nici chiar dacă sunt însoțiți de oameni maturi. Asemenea n'au voie acești tineri să cerceteze *cinematografele*, nici chiar în cazul că sunt în societatea altora maturi. Proprietarii cinematografelelor n'au voie să publice pe placate ilustrațiuni.

Tinerilor sub 17 ani le este interzis să umble fără ocupație pe străzi, prin piețe și prin alte locuri după orele 9 seara. Poliția are dreptul să înăsprescă această măsură, după trebuințele locului. Ordinul se mai ocupă și cu scrierile imorale, oprind anunțarea, aprecierea și expunerea acestor scrieri în vitrine și în localuri unde pot fi văzute de public. Tinerilor sub 17 ani nu are voie nimeni să le ofere asemenea scrieri, nici pe bani, nici fără bani.

Cei cari vor călca acest ordin, vor fi pedepsiți cu închisoare până la un an, ori, în cazuri mai puțin vinovate, cu pedeapsă în bani până la suma de 1500 mărci.

La noi, după cât știm, nu s'au luat asemenea măsuri pentru a îndruma tineretul rămas acasă pe cărarea vieții celei bune. De aici nu urmează că la noi n'ar fi necesare asemenea măsuri. Stând de vorbă cu preoții și învățătorii dela sate, adeseori auzi plângeri împotriva tinereții. Obiceiurile rele la cari se dedă acum, când sufletul e mai impresionabil, cu anevoie vor putea fi desrădăcinate mai târziu. Prin urmare trebuie grijit de cu bună vreme, ca să nu se încuibe.

Acum e timpul să se generalizeze mișcarea începută în unele părți de-a se înființa societăți ale tineretului. În cadrele unor asemenea organizații se poate lucra cu succes prin diferite mijloace la creșterea acelorora de cari e legată nădejdea de mâne a neamului. Acum e timpul potrivit pentru a răspândi scrieri folositoare printre tinerețea ieșită din școală și care, în lipsa îndemnului de-a prinde o carte ori gazetă în mână, uită până și scrisul și cetitul învățat în școală.

Și alte măsuri se vor găsi pentru o bună îndrumare a tineretului în

aceste vremuri grele, cari nu-i bine să le lăsăm să treacă fără folos sufletec, ba chiar cu mare pagubă, pentru nimenea dintre noi, cu atât mai puțin pentru tinerime.

Acum e timpul să dăm o dreaptă interpretare, prin o aplicare reală, paragrafului 23 pct. 13 din *Statutul organic*, care impune comitetului această creștinească sarcină: «A priveghea asupra religiosității și moralității membrilor parohiali, precum și pentru desrădăcinarea datinelor stângace și a desfrânării, prin mijloace morale și pedepse mai mici bisericesti, și a cere ajutorul protopresbiterului, iar la caz de necesitate a episcopului, — spre restaurarea religiozității și moralității».

De ce nu s'ar putea pune în discuție la ședințele comitetelor parohiale chestiune ca: fumatul, cercetarea cârcimelor, consumul de beuturi spirituoase, jucatul de cărți, certele și neînțelegerile, luxul, cazurile de desfrânare etc. în legătură cu creșterea tinerimei, ca și cu progresul moral al tuturor membrilor parohiei. Războiul ne impune în mai mare măsură ca altă dată anumite datorințe creștinești, ca: îngrijirea orfanilor, ajutorarea văduvelor, cercetarea bolnavilor, sprijinirea reciprocă în toate privințele. Toate aceste chestiuni și altele asemenea ar trebui să formeze obiectul unor intense preocupări în corporațiunile noastre parohiale. Prin acestea s'ar introduce mai mult duh în aceste corporațiuni, cărora până acum li s'au dat numai probleme de gospodărie și administrație bisericască. Discutându-le preotul cu înțelepciunea și tactul ce compoartă asemenea chestiuni, împreună cu fruntașii parohiei adunați în comitet, îi va face mai întâi pe aceștia să se preocupe mai intensiv de problemele vieții religioase-morale, cu

timpul li-ar câștiga tot zelul și devotamentul pentru buna lor rezolvire în sfera vieții parohienilor. Membrii comitetului trebuie să fie pentru preot ceea ce au fost apostolii pentru Domnul Hristos. Dar ca să fie așa, trebuie bine aleși și apoi formați în contact continuu cu preotul lor. Prin oameni pe cari i-a însuflețit preotul pentru viața religioasă-morală poate întreține o vie propagandă creștinească și poate străbate și acolo unde el personal nu ajunge nici când, ori numai cu greu. În biserica noastră *apostolatul laicilor* e prea puțin apreciat. Întru cât e posibil să-l trezim acum, în timpul războiului, ascultând de proverbul românesc: bate ferul până-i cald.

*
† **Arhimandritul Augustin Hamsea.** În 12/25 Ianuarie a adormit în Domnul la mănăstirea Hodoș-Bodrog, unde se retrăsese din vârtejul uneltirilor lumii, arhimandritul Augustin Hamsea. Într'ânsul biserica noastră a pierdut pe unul dintre cei mai culți preoți ai ei. Cu dragoste față de biserică, cu tragere de inimă către instituțiunile ei și cu râvnă într'ale cărții bisericesti, răposatul a fost o distinsă personalitate de preot și a desfășurat o muncă folositoare în viața noastră bisericască.

Studiile liceale le-a făcut la Brașov, cele teologice la Sibiiu, unde a urmat și cursuri de drept, pe cari le-a terminat la universitatea din Budapesta. De pe cariera de avocat, pe care întrase, l-a chemat mitropolitul Ioan Meșianu, pe când eră episcop la Arad, și l-a aplicat mai întâi ca profesor la seminarul de acolo, a trecut apoi la postul de asesor referent în senatul bisericesc al Consistorului arădan, dar după șase ani iarăși s'a întors la seminar, de astădată ca director,

în care calitate a rămas până la anul 1901, când s'a retras ca egumen la mănăstirea Hodoș-Bodrog.

Din timpul activității sale ca profesor, dela răposatul arhimandrit ne-a rămas o scriere de istorie bisericească, publicată ca manuscris în revista «Biserica și Școala», al cărei redactor eră și în care a publicat și alte studii de orientare pe terenul vieții pastorale. Asemenea studii a mai publicat în «Telegraful Român» și în această revistă, de care s'a interesat chiar dela începutul apariției ei. În chestiunile bisericești adormitul în Domnul a avut o judecată limpede și călăuzită de simțul creștinesc ce-l caracteriză.

În două rânduri a fost candidat serios la scaunul episcopesc al Aradului, dar n'a putut întruni majoritatea voturilor în sinodul eparhial. După luptele pătimașe purtate cu acele ocazii, lupte păgubitoare pentru biserică, s'a retras la mănăstire, de unde a păstrat legătura cu vieța culturală bisericească, luând parte la cărmuirea bisericeii, ca membru al corporațiilor înalte ale ei, și strângând cu sârguință documentele relative la istoria noastră bisericească. Pentru limpezirea chestiunei juridice privitoare la mănăstiri, pentru care se poartă proces între biserică noastră și cea sârbească, răposatul a ostenit mult, cercetând și studiind documente în diferite arhive. Din mănăstirea Hodoș-Bodrog a știut face un centru de edificare religioasă-morală pentru poporul din împrejurimi, căruia îi împărțase cu ocazia pelerinagiilor învățături cu dragoste părintească.

Dumnezeu să-i primească munca săvârșită în slujba bisericeii, pentru luminarea preoțimeii și a poporului, să-l

odihnească cu dreptii, căci a fost un suflet nobil, devotat binelui și intereselor obștești.

N. B.